

Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Методичний посібник для вчителів
закладів загальної середньої освіти

5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи

Суми – 2022

*Рекомендовано до друку та практичного використання
вченою радою Комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 9 від 31.10.2022)*

Рецензенти:

Ю.В. Логвиненко доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат філологічних наук, доцент;

О.М. Рудь доцент кафедри української мови та літератури Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, кандидат філологічних наук, доцент.

Редактор:

І.В. Удовиченко проректор з науково-педагогічної та методичної роботи Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

Укладач:

О.В. Кононенко методист мовно-літературної освітньої галузі навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Мовно-літературна освітня галузь : методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти, 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи / уклад. О.В. Кононенко; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 105 с.

У методичному посібнику розглянуто науково-методичні аспекти реалізації Державного стандарту базової середньої освіти в мовно-літературній освітній галузі, охарактеризовано модельні навчальні програми, висвітлено питання особливостей оцінювання здобувачів освіти в 5 класі, надано рекомендації щодо можливостей професійної самоосвіти та організації уроку, зокрема в дистанційному форматі; наведено приклади практичних завдань та розробку сучасного уроку української мови.

Для вчителів мовно-літературної освітньої галузі, які навчатимуть здобувачів освіти за новим Державним стандартом базової середньої освіти.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. Місце мовно-літературної освітньої галузі в Державному стандарті базової середньої освіти та освітніх програмах	5
РОЗДІЛ II. Модельні навчальні програми мовно-літературної освітньої галузі	13
РОЗДІЛ III. Оцінювання результатів навчання здобувачів освіти (мовно-літературна освітня галузь)	32
РОЗДІЛ IV. Сучасний урок – ефективна взаємодія учасників освітнього процесу	51
РОЗДІЛ V. Професійна компетентність учителя Нової української школи	64
Список використаної літератури	80
ДОДАТКИ	84
Додаток А Критерії оцінювання діалогу.....	84
Додаток Б Критерії оцінювання читання вголос.....	88
Додаток В Критерії оцінювання письмових переказів / творів / есе.....	92
Додаток Г Критерії поурочного оцінювання на уроках української та зарубіжної літератури.....	95
Додаток Д Критерії оцінювання виразного читання напам'ять художніх творів (за О.О. Ісаєвою).....	97
Додаток Е План-конспект сучасного уроку української мови.....	98

ПЕРЕДМОВА

Із першого вересня 2017 року в закладах загальної середньої освіти України розпочалася робота за новим Державним стандартом початкової загальної освіти, яка забезпечила реалізацію Концепції «Нова українська школа». У новому 2022-2023 навчальному році цю естафету підхоплюють учителі, що працюють із учнями 5 класів й основним документом, яким необхідно послуговуватись педагогам під час планування роботи стає Державний стандарт базової середньої освіти. Мовно-літературна освітня галузь займає чільне місце в освітньому процесі. Адже мова, писемність, освіта – це ті цеглинки, на яких формується національна ідентичність, суспільство, державні інституції.

Мова – не лише засіб спілкування для людей, а й визначальний чинник ідентифікації українців як нації. Прикметно, що останнім часом зростає престиж української мови, отже посилюється національна свідомість українців. Адже у народу немає більшого скарбу, ніж його мова. Вона охоплює всі сфери суспільного життя: це характер народу, його пам'ять, історія і духовна могутність. І оскільки мова – явище суспільне, то не лише загибель суспільства призводить до зникнення мови, а й зникнення мови спричиняє «загибель» народу, що не вберіг своєї мови. Тому турбота про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації.

Вивчення літератури в закладах освіти України сьогодні відбувається в особливих умовах. Якщо говорити про глобальні світові процеси, то це: війна в Україні, пандемія COVID-19, світова економічна криза; інформаційна революція і зміна культурних канонів суспільства; відстоювання демократичних цінностей людства. Якщо ж говорити про окремі небезпеки, що відбуваються у культурній і освітянській сфері, то однією із найбільших є загальна криза читання у світі, робота з текстами та їх розуміння читачем.

На фоні цих викликів сучасного світу в закладах освіти України, продовжується боротьба за розвиток компетентних читачів із гуманістичним світоглядом; вивчаються найкращі зразки української і зарубіжної літератури, що покликані відкрити здобувачам освіти шлях до прекрасного, через твори мистецтва наповнити їх духом свободи та силою любові, переконати, що справжнє добро та світло завжди перемагають, навіть у найтяжчі часи, у період найважчих випробувань. І завданням учителя-словесника стає просвітити та збагатити культурою своїх учнів.

Разом із тим в умовах сьогодення знання іноземних мов є не тільки запорукою успішної кар'єри, а й показником освіченості людини. Стара приказка говорить: «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина». Тобто, чим більше мов на сьогодні знає людина, тим краще. Адже, кожна мова – це ключ, ЩО відкриває двері до чогось нового.

Методичний посібник містить перелік нормативно-правової бази з реалізації Концепції «Нова українська школа» та рекомендації для вчителів української мови та літератури, зарубіжної літератури, іноземних мов; розробки практичних завдань та сучасного уроку української мови.

РОЗДІЛ I. МІСЦЕ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ДЕРЖАВНОМУ СТАНДАРТІ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 затверджено Державний стандарт базової середньої освіти (далі – Державний стандарт), що визначає мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту навчання, пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири для їхнього оцінювання та сприяє реалізації Концепції «Нової української школи».

Відповідно до Державного стандарту, метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу [4].

У Державному стандарті зазначено, що базова середня освіта поділяється на два цикли:

– перший, адаптаційний (5-6 класи), що сприяє підтримці інтересу до сфер знань і діяльності, передбачених навчальною програмою [4];

– другий, базове предметне навчання (7-9 клас) – сприяє формуванню учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно долати проблеми повсякденного життя, обирати шлях подальшого навчання відповідно до своїх інтересів і здібностей [4].

Особливу увагу в Державному стандарті приділено вивченню здобувачами освіти державної мови. На цьому рівні закладено базу свідомого самовизначення учня як особистості, члена сім'ї, нації і суспільства; здатність терпимо й з розумінням ставитися до різноманіття світу й людей.

В основі Державного стандарту – європейські рамки ключових компетентностей, які допомагають людині стати успішною. Державний стандарт описує конкретні результати навчання, яких має досягти здобувач освіти на завершенні 6 та 9 класу. Документ є базою для створення навчальних планів, модельних навчальних програм та визначення критеріїв оцінювання.

Державний стандарт ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах:

– повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;

– забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

– дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

– становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

– формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

– створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

– утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;

– формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання й традицій, державної мови;

– плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [4].

У Державному стандарті немає поділу на предмети, натомість є дев'ять освітніх галузей. Це дозволяє вчителям будувати гнучкі та цікаві початкові програми, надаючи академічну свободу. Документ містить опис компетентнісного потенціалу (додаток 1 Державного стандарту) та вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів (додаток 2 Державного стандарту), зокрема й в мовно-літературній освітній галузі. Для кожної освітньої галузі визначено мету та рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання.

Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень [4].

Державний стандарт містить додатки із вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Зміст додатків Державного стандарту: мовно-літературна освітня галузь

Номер додатку Державного стандарту	Короткий опис змісту додатку
1	2

1	2
Додаток 1	Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання
Додаток 2	Навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі (українська мова, українська література, зарубіжні літератури (у перекладі українською мовою) для класів (груп) з українською мовою навчання).
Додаток 3	Навчання школярів із мовно-літературної освітньої галузі (українська мова як державна, українська література, зарубіжні літератури (у перекладі українською мовою) для класів (груп) з навчанням мовою корінного народу або національної меншини (якщо мови корінного народу або національної меншини не належать до групи слов'янських мов)
Додаток 4	Навчання здобувачів освіти з мовно-літературної освітньої галузі (мова та література корінного народу або національної меншини) для класів (груп) з навчанням мовою корінного народу або національної меншини)
Додаток 5-6	Навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта)

Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі полягає не тільки в досягненні учнями результатів щодо ключових компетентностей, а й у дивергентних вміннях успішно взаємодіяти між собою, у групах, суспільстві за умови відсутності шаблонів, знаходити нові нестандартні рішення щодо проблемних ситуацій на основі набутих знань, досвіду, цінностей, обирати найоптимальніший, серед можливих, варіант вирішення завдань.

У Державному стандарті окреслено 11 ключових компетентностей, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного циклу.

1. Вільне володіння державною мовою. Компетентність, спрямована на формуванні таких умінь: читати, сприймати, розуміти, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати художні твори (класичні й сучасні) зарубіжних письменників у найкращих українських перекладах, а також інші інформаційні тексти відповідно до літературного контексту; ставлення: поцінювання української мови як державної – чинника національної та громадянської ідентичності; готовність до міжкультурного діалогу; прагнення використовувати українську мову в усіх сферах життя; потреба в читанні художньої літератури іноземними мовами [4].

2. Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами визначає вміння: здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії; здобувати й опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її,

використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей; використовувати іноземні мови для розширення читацького досвіду [4].

3. Математична компетентність спрямована на розвиток умінь, необхідних для аналізу літературного твору, перетворення інформації з однієї форми в іншу (текст, таблиця, схема тощо), для розв'язання комунікативних завдань; здатності порівнювати літературні твори (або їх компоненти), оригінали й переклади творів зарубіжних письменників та розвиток чи формування такого ставлення, як готовність до пошуку різноманітних способів розв'язання комунікативних проблем [4].

4. Компетентність у галузі природничих наук, техніки й технологій: основну увагу акцентовано на вміннях висловлювати гіпотези, описувати процеси власної діяльності, використовувати ціннісний потенціал художньої літератури для вирішення екологічних проблем, збереження соціокультурного середовища [4].

5. Інноваційність окреслює вміння грамотно презентувати власні ідеї, інноваційні погляди, використовуючи приклади, цитати із творів зарубіжних письменників, мобілізувати ресурси (зокрема цифрові) навчання, дослідження літературних і мовних явищ, що передбачає такі ставлення: відкритість до інновацій, готовність продукувати нові ідеї; усвідомлення необхідності поєднання інноваційного поступу особистості/суспільства із морально-етичними нормами, стратегіями толерантної комунікації та міжкультурної взаємодії [4].

6. Екологічна компетентність полягає в умінні використовувати потенціал текстів щодо висвітлення діяльності людини як частини природи; формуванні екологічної культури та забезпечення сталого розвитку суспільства; підтриманні інтересу до здобутків українських і зарубіжних авторів, які зробили вагомий внесок у формування та поширення ідей сталого розвитку суспільства [4].

7. Інформаційно-комунікаційна компетентність полягає у формуванні умінь використання різних видів сприймання художніх текстів та медіатекстів для пізнання та естетичного задоволення; діяти за алгоритмом при складанні плану для розв'язання комунікативних завдань; ставлення: задоволення пізнавального (зокрема читацького) інтересу в інформаційному середовищі; прагнення етично й естетично взаємодіяти у віртуальному просторі [4].

8. Навчання впродовж життя сприяє розвитку вмінь визначати власні комунікативні потреби, цілі та способи їх досягнення; постійно збагачувати власний словниковий запас через використання словників та довідкових ресурсів, зокрема цифрових; розрізняти твори зарубіжної літератури (класичні й сучасні) за рівнем художньої вартості, визначати їх емоційно-ціннісний потенціал та естетичну довершеність; та ставлень щодо прагнення до збагачення читацького й мовленнєвого досвіду за рахунок долучення до здобутків художньої літератури різних країн і та народів [4].

9. Громадянські та соціальні компетентності зумовлюють розвиток умінь аргументовано й грамотно висловлювати власну громадянську позицію; критично оцінювати інформацію з різних джерел, формувати та обстоювати особистісні ціннісні орієнтири, спираючись на цінності українського народу, його історико-культурні надбання і традиції в європейському ціннісному контексті; враховувати особистісні та культурні відмінності співрозмовників, переваги та/або обмеження окремих груп чи осіб; конструктивно спілкуватися в різних соціальних середовищах із дотриманням принципів свободи особистості та формування ставлень: шанування української культури, толерантне ставлення до інших культур; повага до права та законодавства щодо забезпечення функціонування української мови як державної; утвердження права на власну думку; готовність до налагодження контактів з іншими особами з використанням різноманітних мовних засобів; прагнення до пізнання суспільного досвіду України та інших держав через мову та культуру, зокрема літературні твори українських і зарубіжних авторів [4].

Для формування та оцінки громадянських компетентностей вчителями-предметниками мовно-літературної освітньої галузі було розроблено та модифіковано збірку вправ та матеріалів – Тулбокс. Завдання розміщено на сайті Програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа».

10. Культурної компетентності учнів є вміння використовувати досвід взаємодії з творами художньої літератури та мистецтва в життєвих ситуаціях для формування власного світогляду; створювати тексти/медіатексти з метою вираження власних ідей, почуттів, досвіду; усвідомлення значення художньої літератури як важливої складової культури людства, її ролі в духовному поступі українського народу і розвитку світової цивілізації [4].

11. Підприємливість та фінансова грамотність зумовлює формування вміння спиратися на етичний потенціал художньої літератури в процесі реалізації життєвих задач, підприємницьких рішень; готовність брати на себе відповідальність за себе та інших осіб, що є ціннісно-орієнтаційною ознакою дидактичних стратегій компетентнісного потенціалу та спрямування його на навчальні цілі; відповідальне ставлення до мовленнєвого вчинку; розуміння ролі комунікативних умінь, читацького досвіду для успішної самореалізації, зокрема в професійній кар'єрі та діловому середовищі [4].

Відповідно до Державного стандарту, здобувачі освіти мають опанувати базові знання мовно-літературної освітньої галузі за такими напрямками:

- інформація;
- комунікація;
- текст;
- літературний твір;
- мовні засоби.

На основі здобутих знань із предметів мовно-літературної освітньої галузі (українська мова, українська література, зарубіжна література, іноземні мови) учні мають оволодіти наступними вміннями та навиками:

– взаємодіяти з іншими особами в усній формі, сприймати та використовувати інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;

– сприймати, аналізувати, інтерпретувати, використовувати та критично оцінювати інформацію в інформаційних, художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури та медіатекстах для збагачення власного досвіду й духовного розвитку;

– висловлювати власну думку, почуття, ставлення та ідеї, взаємодія з іншими особами в письмовій формі, зокрема інтерпретуючи інформаційні та художні тексти класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжної);

– взаємодіяти з іншими особами в цифровому просторі з дотриманням норм літературної мови;

– досліджувати індивідуальне мовлення, використовувати мову для власної мовної творчості, спостерігати та аналізувати мовні й літературні явища.

У Державному стандарті обов'язкові результати навчання учнів позначено індексами. Нагадуємо, як він розшифровується на прикладі індекса б МОВ 1.4.2-1:

– перша цифра вказує на порядковий номер року навчання, на завершення якого очікується досягнення результату навчання (6 клас);

– скорочений буквенний запис означає освітню галузь (МОВ – мовно-літературна освітня галузь).

Цифри після буквеного запису означають номер:

– групи споріднених результатів навчання (1);

– загальних результатів навчання учнів, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі (4);

– конкретних результатів навчання учнів, що визначають їхній навчальний прогрес за освітніми циклами (2);

– орієнтир для оцінювання, на основі якого визначається рівень досягнення учнями результатів навчання (1).

Отже, досягнення обов'язкових результатів навчання учнів адаптаційного циклу у мовно-літературній освітній галузі очікується по завершенню 6 класу.

На основі Державного стандарту підготовлено й затверджено Міністерством освіти і науки України відповідну Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, що може бути основою для створення освітньої програми закладу освіти.

Типова освітня програма містить:

– вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою базової середньої освіти;

– загальний обсяг навчального навантаження на адаптаційному циклі та циклі базового предметного навчання (у годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання.

Типова освітня програма включає:

- варіанти типових навчальних планів;
- перелік модельних навчальних програм;
- рекомендовані форми організації освітнього процесу;
- опис інструментарію оцінювання.

У Типовій освітній програмі визначено річний діапазон кількості годин для вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі. Для 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання для реалізації мовно-літературної освітньої галузі встановлено обсяг у межах:

- мінімального показника, що становить 350 годин;
- максимального – 455 годин;
- рекомендованого – 385 годин.

Згідно з Типовою освітньою програмою, діапазон тижневого навчального навантаження цієї освітньої галузі становить від 10 до 13 годин (рекомендовано – 11 годин). Для класів (груп) з навчанням українською мовою початкові години розподілені на вивчення таких навчальних предметів:

- українська мова – не менше 4 годин;
- українська література – 2 години;
- зарубіжна література – 1,5 години;
- іноземна мова – 3,5 години.

Також заклад загальної середньої освіти може обрати для вивчення з 5-го по 9-й клас такі галузеві навчальні предмети:

- інтегрований курс літератур (української та зарубіжної);
- інтегрований курс української мови та літератури;
- інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури).

Резерв навчальних годин (різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю годин) становить 1 годину, який може бути розподілений між обов'язковими для вивчення та вибірковими освітніми компонентами.

Для реалізації мети повної загальної середньої освіти, а також належної організації освітнього процесу, кожен заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності освітню програму. Вона може бути розроблена окремо для кожного рівня (циклу) повної загальної середньої освіти або ж бути наскрізною, розробленою для декількох рівнів освіти. Відповідне рішення приймає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти [28].

Освітня програма закладу загальної середньої освіти, розроблена на основі Типової освітньої програми, повинна відповідати структурі Типової освітньої програми та визначеним нею вимогам до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою закладу освіти. У програмі необхідно визначати (в обсязі не меншому ніж встановлено Типовою освітньою програмою) загальний обсяг навчального навантаження на адаптаційному циклі та циклі базового предметного навчання (у годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання.

Обов'язкові складники програми закладу загальної середньої освіти:

– навчальний план, що ґрунтується на одному з варіантів типових навчальних планів Типової освітньої програми й може визначати перерозподіл годин (у визначеному обсязі) між обов'язковими для вивчення навчальними предметами (окрім української мови та фізичної культури) певної освітньої галузі, що можуть вивчатися окремо та/або інтегровано з іншими навчальними предметами;

– перелік модельних навчальних програм, що використовуються закладом освіти в освітньому процесі, та/або навчальних програм, затверджених педагогічною радою, що мають містити опис результатів навчання учнів з навчальних предметів (інтегрованих курсів) в обсязі не меншому, ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами;

– опис форм організації освітнього процесу та інструментарію оцінювання [28].

Отже, освітній процес Нової української школи базується на Державному стандарті, Типовій освітній програмі та освітній програмі закладу загальної середньої освіти.

РОЗДІЛ II. МОДЕЛЬНІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета, інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством [28].

Модельні навчальні програми створено авторськими колективами відповідно до Переліку модельних навчальних програм для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».

Модельна навчальна програма розробляється на основі Державного стандарту. Орієнтовні вимоги до модельної програми:

- відповідність Державному стандарту та структурі модельної навчальної програми;
- цілісність авторського бачення вивчення навчального предмета або інтегрованого курсу за визначеною програмою в період освітньої діяльності;
- науковість, системність, логічність, послідовність тощо;
- наступність між початковою й базовою середньою освітою;
- відповідність віковим особливостям учнів;
- лаконічність і доступність викладу;
- ціннісний компонент й українознавче наповнення;
- відсутність різних видів дискримінації [1].

Для першого циклу (5-6 клас) з української мови рекомендовано Міністерством освіти і науки України дві модельні програми. Вони можуть бути взяті за основу закладам загальної середньої освіти для розроблення власної навчальної програми предмета «Українська мова», білінгвальних курсів, інтегрованих курсів.

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.).

Принциповою відмінністю програми є зміна пріоритетів у формуванні змісту, структури й результатів. Вивчення української мови оптимізіє не лише засвоєння системи знань, формування вмінь і навиків, а, передусім, особистісний розвиток учня, набуття духовно-морального досвіду, важливого для становлення громадянина і входження його в соціум.

Мета навчання української мови – розвиток особистості здобувача освіти засобами пізнання мови як цілісної системи та формування компетентного мовця, носія духовності, культури й традицій українського народу.

Програму укладено з дотриманням таких принципів:

- світоглядності (дібрані теми й поняття сприяють розвитку в суб'єктів освітнього процесу наукового уявлення про мову, її функції, системний характер, багаті виражальні можливості, роль у житті й становленні людини тощо);
- інструментальності (можливість застосування знань, умінь і навиків в усіх сферах життя людини);
- доступності (відповідність змісту віковим особливостям і рівневі розвитку учнів);
- систематичності й логічної послідовності (змістовий компонент укладено з дотриманням логічної послідовності й взаємозв'язку);
- соціалізації (знання, уміння й навички сприяють соціалізації учнів);
- культуровідповідності (вивчаючи мову, її носії засвоюють притаманну її народів культуру) [16].

Вертикаль у структурі програми представлена трьома ключовими компонентами («Очікувані результати» (1), «Зміст навчального предмета» (2) і «Види навчальної діяльності» (3), а горизонталь – трьома змістовими лініями (мовною, мовленнєвою і соціокультурною).

Змістовий компонент програми поділено на блоки: предметний, метапредметний й компетентнісний.

Предметний блок (мовна змістова лінія) визначає знання розділів мови як системи, мовних одиниць усіх рівнів, їхні характерні ознаки та функції в мовленні; мови як відображення картини світу; мовної норми та її динамічності; різних типів помилок; засобів виразності, формування відповідних умінь і досягнення предметних результатів.

Метапредметний блок (мовленнєва змістова лінія) орієнтує на знання відомостей про інформацію, текст, комунікацію й мовленнєві жанри, формування відповідних умінь і досягнення метапредметних результатів.

Компетентнісний блок (соціокультурна змістова лінія) спрямовує діяльність суб'єктів освітньої діяльності на формування ключових компетентностей і досягнення особистісних результатів.

Засобами досягнення очікуваних результатів є тексти підручників, навчальні й практичні посібники, компетентнісно орієнтовані методики.

Пріоритети навчання предмету. Одним із завдань у навчанні української мови сьогодні є вихід за межі академічності курсу, тобто зміна уявлення школярів про мову, усвідомлення, що мова не лише складна система, але й живий організм, багатовіковий носій мудрості, хранителька унікальної української культури, надійний інструмент пізнання й порозуміння, ефективний засіб самовираження, джерело естетичної насолоди. Її лексичні й фразеологічні злитки фіксують норми і правила гармонійного спілкування, активне послуговування мовою гарантує розквіт держави і збереження її кордонів [15].

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.).

Принциповою відмінністю програми є те, що вона ґрунтується на засадах цінностей українського народу, особистісно орієнтованого, компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного, інтегративного підходів.

Метою вивчення української мови (за вказаною вище модельною навчальною програмою) є формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатого мовної особистості.

Ця модельна навчальна програма:

- ґрунтується на засадах цінностей українського народу, особистісно орієнтованого, компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного, інтегративного підходів;

- сприяє реалізації вимог до обов'язкових результатів навчання в мовно-літературній освітній галузі;

- урахує наступність між циклами навчання;

- орієнтується на компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі [16].

У цій програмі визначено:

- очікувані результати навчання учнів;

- зміст навчального предмета;

- види навчальної діяльності учнів.

Очікувані результати співвідносяться з обов'язковими результатами навчання, що визначені Державним стандартом.

Зміст навчального предмета, за цією програмою, охоплює рекомендований обсяг навчального матеріалу, що має бути засвоєний здобувачами освіти за певний період навчання в процесі досягнення очікуваних результатів.

Із наведених у програмі видів діяльності вчитель для використання на уроках може обрати найбільш оптимальні та корисні, пропонувати актуальні теми висловлювань.

Ціннісні орієнтири, що сформульовані в кожному розділі, не обмежують академічної свободи вчителя, мають на меті допомогти йому обрати тематику творчих робіт і дидактичного матеріалу, урізноманітнити й структурувати навчальну діяльність, сформувати в учнів компетентності, необхідні для успішної самореалізації в суспільстві.

Основний пріоритет навчання предмета (згідно з цією програмою) – плекання української ідентичності, мова стає зрозумілішою і швидше засвоюється дітьми, коли в основу її вивчення покласти принцип народності: прищепити любов до мови, слова через використання всіх видів і жанрів народної творчості, засвоєння учнями народного мовленнєвого етикету [16].

Незважаючи на деякі відмінності та особливості, обидві програми мають спільні ознаки:

- формування компетентного мовця;

- компетентнісний підхід у навчанні предмета;

- однакова структура: «Очікувані результати», «Зміст навчального предмета», «Види навчальної діяльності»;

– обидві навчальні програми забезпечують академічну свободу вчителя.

Із української літератури для адаптаційного циклу (5-6 класи) рекомендовано Міністерством освіти і науки України три предметні модельні навчальні програми.

Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т.О., Качак Т.Б., Кизилова В.В., Пахаренко В.І., Дячок С.О., Овдійчук Л.М., Слижук О.А., Макаренко В.М., Тригуб І.А.).

Принциповою відмінністю програми є орієнтація на компетентнісне навчання української літератури, що досягається шляхом розкриття можливостей предмета для формування читацької і ключових компетентностей учнів 5-6 класів [26].

Програму побудовано за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій в межах кожного тематичного розділу [26].

Структура програми включає результативні, змістові та процесуальні складники. Змістове наповнення рубрики «Очікувані результати» розроблено згідно з визначеними та індексованими в Державному стандарті щодо мовно-літературної освітньої галузі (додаток № 2) чотирма групами вимог до обов'язкових результатів навчання учнів 5-6 класів [26].

У рубриці «Пропонований зміст навчального предмета» презентовано різножанрові твори класичної, нової та новітньої української літератури, що відповідають віковим характеристикам та особливостям художнього сприймання молодших підлітків.

У програмі виділено дві групи художніх творів: для текстуального вивчення (читання й аналіз) і позакласного читання (позначка ПЧ; твори, пов'язані з відповідними тематичними розділами програми). Деякі художні тексти, зокрема й напам'ять, можуть вивчатися за вибором учителя та учнів. Твори для позакласного читання подано до кожного розділу модельної навчальної програми, однак учитель, урахувавши читацькі інтереси здобувачів освіти, самостійно визначає до яких конкретних тем буде проведено уроки такого типу [26].

Рубрика «Види навчальної діяльності» має рекомендаційний характер. До кожного тематичного розділу запропоновано види організації навчальної діяльності різного рівня складності: репродуктивного, пізнавально-пошукового та творчого характеру.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано обмежити короткими довідками про основні факти їхнього життя і творчості або ж окремими епізодами дитинства митців, що можуть зацікавити здобувачів освіти [26].

У програмі визначено теоретико-літературні поняття (позначка ТЛ), формування та поглиблення яких буде методично доцільним під час вивчення учнями творів конкретного програмового розділу [26].

Програма подає матеріал для реалізації мистецького контексту (позначка МК) у процесі вивчення творів української літератури. Рубрика «Мистецький контекст» має рекомендаційний характер та сприяє цілісному осмисленню учнями кожного літературного твору [26].

У програмі акцентовано увагу на міжпредметних зв'язках (позначка МЗ), що сприяє актуалізації здобутих знань учнів, зокрема на уроках зарубіжної літератури, історії, української та іноземної мов, музики та образотворчого мистецтва.

Зазначена в програмі кількість навчальних годин відповідає рекомендованому навчальному часу, що визначено Типовою освітньою програмою.

У пріоритеті – розвиток у здобувачів освіти інтересу до художньої літератури та інших видів мистецтва, сприяння формуванню світогляду, національної свідомості, духовно-моральних цінностей, естетичних смаків, розвиток читацької і ключових компетентностей учнів.

Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкач С.І., Шило С.Б.).

Принциповою відмінністю цієї програми є врахування однієї з найактуальніших проблем – наступності, адже успіхи шкільного навчання суттєво залежать від якості знань та вмінь, сформованих у початковій школі, від уміння вчителя правильно вибудувати адаптивний період здобувача освіти.

Мета програми – розвиток і формування грамотного, естетично розвинутого і творчого читача з гуманістичним світоглядом, який володіє українською мовою, читає інформаційні та художні тексти задля духовного, культурного та національного самовираження, для збагачення емоційного досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтирів і ставлень [13].

«Очікувані результати» співвідносяться з обов'язковими результатами навчання, визначеними Державним стандартом [13].

«Пропонований зміст навчального предмета» охоплює перелік текстів для обов'язкового вивчення та варіативні твори, що можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно [13].

«Види навчальної діяльності» відображають синергетичний підхід до освітнього процесу, коли виконання завдань підсилює ефект навчання та ґрунтується на конструюванні знань, а не на їх відтворенні, що демонструє засади партнерства та дитиноцентризму в освітньому процесі.

Модельна навчальна програма сприяє вивченню літератури рідного краю, що уможливорює ознайомлення учнів із творчістю письменників-земляків. Для цього вчитель може виокремити години та індивідуально вибрати тексти для розгляду.

Пріоритетом навчання предмета укладачі програми вважають те, що література посідає особливе місце, оскільки є невід'ємною складовою формування гуманістичного світогляду сучасної особистості, потужним носієм

ідентичності нації, її генетичного коду, тому в контексті національного самоусвідомлення й самоствердження її роль незаперечна й важлива [13].

Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Чумарна М.І., Пастушенко Н.М.).

Укладачі програми вважають, що українська література, як навчальний предмет, невіддільна від мовної освіти. Саме тому пріоритетом навчальної програми є комунікативний підхід до художнього тексту в 5-6 класах – це насамперед аналіз комунікативної взаємодії (діалогів) персонажів, ситуацій спілкування, мети й позицій мовців, комунікативних намірів співрозмовників (персонажів) тощо.

Мета вказаної вище програми – розвиток читацької грамотності, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, формування мотивації до читання, ціннісних орієнтацій і ставлень, творчої самореалізації, гуманістичного світогляду учнів для духовного, культурного та національного самовираження [24].

Програма побудована за тематично-жанровим і календарним принципами: від джерел – до сучасної української літератури.

У програмі поєднано літературну традицію з текстами сучасної молодіжної літератури. Уперше в програму з української літератури вводиться поняття «медіатекст» (твір масово-інформаційної діяльності та масової комунікації, конкретний об'єкт медіапродукції) [24].

У колонці «Зміст» виділено підрубрики «Теорія літератури – ТЛ», «Міжпредметні зв'язки – МЗ», «Мистецький контекст – МК», «Життєві цінності – ЖЦ». Міжпредметні зв'язки із «зарубіжною літературою» (ЗЛ) запропоновано на змістовно-інформаційному рівні. Зв'язок з навчальним предметом «українська мова» (УМ) забезпечуватиме комунікативний підхід до аналізу художнього твору. Мистецький контекст (МК) сприяє ознайомленню учнів із музичними творами, творами образотворчого мистецтва й мистецтва кіно, що співзвучні з творами літератури або виникли на їхній основі [24].

Вагоме місце в програмі належить творам усної народної творчості, що допомагає розвивати в дітей почуття національної самосвідомості. Повернення у кожній темі до джерел народної мудрості (прислів'їв і приказок) закладає і закріплює у свідомості дитини основоположні цінності, на яких виховувались покоління наших предків, виховує повагу до духовної культури свого народу.

Серед основних напрямів навчання можна виокремити:

- сприяння формуванню духовно-ціннісних орієнтацій учня, культурно-пізнавальних інтересів, художнього смаку;
- розширення обрії пізнання світу через ознайомлення зі скарбами народної мудрості та звичаєвої культури;
- сприймання літературного твору розвиває комунікативні і творчі вміння, у спілкуванні учні набувають емоційно-ціннісного досвіду, поглиблюють погляди на світ.

Попри вказані особливості кожної із модельних навчальних програм з української літератури, у них є спільні риси:

- мають структуру та тематично-жанровий принцип побудови;
- дотримано принципу наступності між початковою та базовою школою;
- наявні твори для уроків позакласного читання та літератури рідного краю;

- реалізовано компетентнісний підхід до навчання, дотримання академічної свободи вчителя.

Для програм мовно-літературної освітньої галузі новою є концепція інтегрованих курсів (українська мова, українська та зарубіжна література; українська та зарубіжна література).

«Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури) 5-6 кл.» (автори: Старагіна І.П., Новосьолова В.І., Терещенко В.М., Романенко Ю. О., Блажко М.Б., Ткач П.Б., Панченков А.О., Волошенюк О.В.).

Принциповою відмінністю вказаною програми є інтеграція як поєднання та взаємопроникнення української мови, української та зарубіжних літератур, а також різних видів мовленнєвої діяльності: читання, слухання, говоріння та письма.

Метою інтегрованого мовно-літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури) є розвиток компетентних мовців і читачів, які демонструють комунікативну вправність, читацьку та мовленнєву спроможність, мовну й літературну обізнаність, здатні застосувати навчальні здобутки в життєвих ситуаціях, виявляючи ціннісне ставлення до слова, особистості, родини, суспільства, України, світу [23].

Програма ґрунтується на визначених Державним стандартом ціннісних орієнтирах та спрямована на формування наскрізних умінь, спільних для всіх ключових компетентностей.

Залучення до освітнього процесу текстів різних стилів, медіатекстів сприяє формуванню вміння розуміти інформацію, відтворену в різний спосіб, та ефективно працювати з нею. Програма сприяє реалізації принципу академічної свободи вчительства й можливості залучення школярів до вибору текстів / медіатекстів, що дає змогу сформувати здатність виявляти ініціативу, оцінювати ризики, приймати рішення, брати на себе відповідальність [23].

Програму побудовано відповідно до ключових підходів сучасної освіти (компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, текстоцентричного) з урахуванням принципів дитиноцентризму; взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку; демократизації й гуманізації, україноцентризму та полікультурності змісту; діалогізму; системності; науковості; наступності та логічної послідовності; доступності й практичної спрямованості навчання; варіативності та диференціації; узгодженні цілей, очікуваних результатів навчання, змісту та орієнтованих видів навчальної діяльності [23].

Програму структуровано за роками навчання (5-й і 6-й класи), у межах кожного року визначено 9 розділів. Кожний розділ містить 3-4 підтеми, що

конкретизують загальну тему розділу. У кожному розділі визначено очікувані результати навчання, пропонований зміст та види навчальної діяльності.

Очікувані результати навчання відповідають орієнтирам для оцінювання з мовно-літературної освітньої галузі, визначених у Державному стандарті на етапі адаптаційного циклу. Пропонований зміст структуровано відповідно до базових знань за групами: «Комунікація», «Інформація», «Мовні засоби», «Текст», «Літературний твір». З-поміж запропонованих у програмі видів навчальної діяльності перевагу надано тим, які забезпечують активність учня в освітньому процесі. Перелік видів діяльності є орієнтовним, невичерпним [23].

У розділах Програми може бути різна кількість творів українських і зарубіжних авторів, що зумовлено тематикою розділу. Серед текстів є зразки різних літературних родів, жанрів, а також різних типів і стилів мовлення. Окрім того, під час формування переліку враховано свята, дні пам'яті, дні народження визначних письменників тощо, що покликано забезпечити зв'язок із життям.

Перелік текстів (зокрема художніх творів українських і зарубіжних авторів, медіатекстів тощо) є пропонованим. Учитель має вибрати з наведеного переліку тексти, що відповідають потребам і можливостям учнів його класу, а також може запропонувати учням інші тексти, беручи до уваги забезпечення збалансованого представлення в навчальній програмі творів українських і зарубіжних авторів [23].

Особливість інтегрованого курсу:

– реалізація в програмі текстоцентричного підходу робить той самий текст основою як для його аналізу, інтерпретації, оцінювання тощо, тобто для читацької діяльності, так і для розгортання видів діяльності, пов'язаних з процесом усного та письмового мовлення, а також опанування необхідних для цього знань;

– знання з фонетики, будови слова та словотвору, лексики, фразеології, морфології та синтаксису на етапі адаптаційного циклу базової освіти мають насамперед прикладний характер, але узагальнюються, формуючи системні уявлення про орфографічні та орфоепічні норми, а також про основні пунктуаційні норми сучасної української літературної мови;

– сприяє використанню різних видів роботи з медіатекстами під керівництвом учителя, що в подальшому стає підґрунтям для самостійної критичної взаємодії учнів з медійними текстами, якими вони оточені.

Серед пріоритетів навчання інтегрованого курсу є інтеграція різних видів мовленнєвої діяльності; закладення основ дослідницької діяльності в роботі з мовними та літературними явищами; прагматична спрямованість видів навчальної діяльності і пропонованого змісту; задоволення потреб школярів у взаємодії зі словом і за допомогою слова з іншими для досягнення особистісних та спільних цілей; забезпечення творчої самореалізації, академічної свободи учня та становлення його особистості як компетентного мовця і читача, зокрема через прилучення до загальнолюдських, національних культурних цінностей, читання творів української та зарубіжних літератур.

«Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т.О., Тригуб І.А.).

Принципова відмінність інтегрованого курсу української та зарубіжної літератур для 5-6 класів полягає в тому, що його побудовано з урахуванням мультидисциплінарного підходу до організації інтегрованого навчання – забезпечується інтеграція навчального змісту шкільних предметів «Українська література» та «Зарубіжна література» на основі контент-орієнтованої (тематичної) інтеграції [26].

Мета інтегрованого курсу – розвиток компетентних учнів-читачів, залучення їх до високохудожніх надбань української та зарубіжних літератур, формування усвідомлення української літератури як невід’ємного складника світової художньої культури [26].

Особливості модельної навчальної програми:

– акцентовано на необхідності звернення до специфічних методів і прийомів вивчення творів зарубіжної літератури: робота з текстом оригіналу, порівняння варіантів перекладу художнього твору тощо;

– твори для позакласного читання подано до кожного розділу, однак учитель самостійно визначає, до яких тем буде проведено уроки такого типу;

– формування та поглиблення теоретико-літературних понять (позначка ТЛ), методично доцільне під час вивчення учнями творів конкретного програмового розділу;

– подано рекомендаційний матеріал для реалізації мистецького контексту (позначка МК);

– акцентовано на міжпредметних зв’язках (позначка МЗ) із уроками української та іноземної мов, музики та образотворчого мистецтва.

Програму курсу «Інтегрований курс літератур (українська та зарубіжні)» для 5-6 класів побудовано на хронологічній основі за тематично-жанровим принципом відповідно до вікових особливостей, пізнавальних можливостей і читацьких інтересів молодших підлітків [26].

Структура програми включає результативні, змістові та процесуальні складники. Змістове наповнення рубрики «Очікувані результати» розроблено згідно з індексованими в Державному стандарті щодо мовно-літературної освітньої галузі (додаток № 2) чотирима групами вимог до обов’язкових результатів навчання учнів 5-6 класів. Змістовий складник представлений двома групами художніх творів: для текстуального вивчення (читання й аналіз) і позакласного читання (твори пов’язані з відповідними тематичними розділами програми) (позначка ПЧ). У рубриці «Види навчальної діяльності» (має рекомендаційний характер) до кожного тематичного розділу запропоновано види організації навчальної діяльності учнів, зокрема й дистанційної, репродуктивного, пізнавально-пошукового та творчого характеру [26].

Пріоритетом навчання курсу є орієнтація на таку систему вивчення творів української та зарубіжних літератур, що розвивала б в учнів-підлітків інтерес до художньої літератури та інших видів мистецтва, сприяла формуванню

світогляду, національної свідомості, духовно-моральних цінностей, естетичних смаків, розвитку читацької і ключових компетентностей здобувачів освіти.

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Волощук Є.В.).

Мета предмета «Зарубіжна література» для адаптаційного циклу (5-6 класи) полягає в тому, аби забезпечити перехід учнів на новий, складніший рівень осмислення художніх творів, ознайомити їх з низкою творів, які належать до літературного канону зарубіжної літератури й водночас зберегти та розвинути інтерес до читання, що був закладений в початковій школі. Для цього матеріал предмета «Зарубіжна література» згруповано за жанрово-тематичним принципом, запропоновано вивчення елементів теорії літератури, уведено поняття «зарубіжної літератури», звернено увагу на відмінності між давньою та сучасною літературою тощо [15].

Концепція запропонованої модельної навчальної програми відповідає сучасним викликам, принципам, підходам тощо у реалізації літературної освіти, таким як:

- особистісний підхід («учнецентризм»);
- естетичний принцип;
- поєднання класичної та сучасної літератури;
- репрезентативний принцип;
- підсилений етичний складник;
- розширений українознавчий компонент;
- інтердисциплінарний потенціал курсу;
- академічна свобода вчителя/автора підручника.

Очікувані результати навчання відповідають додатку 2 Державного стандарту [4].

У рубриці «Зміст навчального предмета» представлено теми основних розділів, короткі анотації до них, рекомендоване коло читання та додаткові орієнтири для вчителя/автора підручника, що стосуються теорії літератури, культурного контексту, міжпредметних зав'язків та українознавчого потенціалу предмета [15].

Ця модельна навчальна програма містить рубрику «Коло читання» і стосується безпосередньо текстів, що можуть вивчатися в межах конкретної теми. «Коло читання» складається з інваріантного та варіантного компонентів.

До інваріантного компоненту входять твори, запропоновані як обов'язкові до читання (обов'язковий мінімум) [15].

Варіативний компонент програми складається з двох частин. «Варіативний компонент 1. Рекомендовані твори»: тут запропоновано низку творів на вибір, аби полегшити вчителю/авторові пошук відповідних текстів. У «Варіативний компонент 2» назви творів не вказані, натомість зазначено їх тематичне або жанрове спрямування, що відповідає темі розділу (наприклад, народні чи літературні казки), які вчитель/автор підручника добирає самостійно [15].

У програмі визначено додаткові орієнтири для вчителя/автора підручника:

– теорія літератури (ТЛ), де запропоновані терміни, що дадуть змогу опанувати матеріал предмета «Зарубіжна література»;

– культурний контекст (КК), що висвітлює передусім зв'язки літератури з іншими видами мистецтва та явищами культури (пов'язаний із загальною культурологічною орієнтацією предмета);

– міжпредметні зв'язки (МЗ) – рубрика, що вияскравлює зв'язки літературної теми з матеріалом інших навчальних предметів;

– український мотив (УМ) – рубрика, що розкриває українознавчий потенціал предмета [15].

Види навчальної діяльності ґрунтуються на традиції вітчизняної методики й включають, окрім завдань для фронтальної, групової парної та індивідуальної роботи, також елементи онлайн-діяльності.

Особливістю програми є спрямування на те, аби поєднати наявний досвід шкільного навчання зарубіжної літератури з концептуальними засадами та стратегіями Концепції «Нова українська школа» (далі – НУШ), а вироблений вітчизняною методикою інструментарій – із сучасними європейськими підходами. Максимально розвантажуючи інваріантний перелік творів, вона водночас пропонує широкі можливості для його доповнення й збагачення тими творами, що обирають вчителі та автори підручників на основі рекомендованих творів або самостійно [15].

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Турянця В. Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.).

На думку авторів програми – НУШ має стати для сучасного юного покоління школою радості, орієнтованою на діяльнісне навчання, гармонійний розвиток і моральне виховання учнів, зокрема через їх прилучення до скарбниці художньої літератури різних країн і народів світу [19].

Згідно із запропонованою модельною навчальною програмою, «Зарубіжна література» вивчається окремо як самостійний і самодостатній предмет, що має унікальну неперервну традицію навчання (із 1991 р.) в умовах Незалежності і сприяє її утвердженню. Разом із іншими складниками мовно-літературної галузі (українська мова, українська література) зарубіжна література виконує важливу націєтворчу та українознавчу роль [19].

Відповідно до названої модельної програми пріоритетами навчання предмета «Зарубіжна література» є такі:

– антропологічний (із позицій якого головним аспектом вивчення літературних творів є особистість учня, його естетичне сприйняття і творчий розвиток);

– аксіологічний (спрямований на розвиток в учнів сталого інтересу до взірців світового красного письменства, уміння читати і творчо сприймати

художні твори зарубіжних письменників, збагачуватися фундаментальними цінностями культури різних країн і народів, вирішувати життєві ситуації з урахуванням набутого читацького досвіду);

– українознавчий (презентація зарубіжної літератури крізь призму української культури, що в умовах глобалізації сучасного світу буде сприяти виявленню і збереженню національної ідентичності школярів, сприйняттю української культури як невід’ємного складника світової, вихованню молодого(ої) громадянина/громадянки України, який(а) пізнає і досліджує реалії своєї країни, традиції рідної культури й усвідомлює їх у світовому контексті);

– полікультурний (реалізація якого сприяє вивченню художніх текстів національних культур у контексті розвитку світової літератури, розкриття різноманітних аспектів взаємодії творів різних національних традицій, що буде сприяти вихованню полікультурної особистості, формуванню культури міжетнічних і міжнаціональних відносин, толерантного й шанобливого ставлення до інших національних традицій, запереченню будь-яких форм насильства);

– етичний (який визначає, що робота над художніми текстами, включеними до програми, дозволить не тільки збагатити учнів знаннями класичної й сучасної зарубіжної літератури, але і, що не менш важливо, запропонує варіанти вирішення моральних проблем, що хвилюють здобувачів освіти) [19].

У 5-6 класах поєднано проблемно-тематичний і жанровий принципи побудови програми із настановою на формування початкових уявлень про окремі літературні явища та поняття. Класичні твори й твори сучасних письменників поєднані в межах окремих розділів і тем на підставі образно-тематичної або жанрової подібності. Наскрізним стрижнем навчального предмета «Зарубіжна література» є поєднання класичної й сучасної літератури, художніх творів і медіатекстів [19].

Модельна навчальна програма побудована на основі загальнодидактичних принципів послідовності і наступності у навчанні. Очікувані результати та види навчальної діяльності у модельній навчальній програмі сформовані (до кожного розділу) за чотирма основними групами:

– взаємодія з іншими особами усно, сприймання й використання інформації в різних комунікативних ситуаціях;

– аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів;

– висловлювання думок, почуттів, ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема в цифровому середовищі;

– дослідження літературних і мовних явищ, читацької діяльності та індивідуального мовлення [19].

Основні принципи, на яких будується модельна навчальна програма для 5-6 класів:

– хронологічний (вивчення зразків світового красномовства

відповідно до розвитку літературного процесу);

– жанрово-родовий (розгляд художніх творів у їхній родовій та жанровій специфіці);

– концентричний (можливість розширення, нарощування знань, умінь і навичок учнів, повертатися до певних творів, жанрів чи періодів національних літератур на різних етапах дорослішання учнів);

– проєктивний (здатність рухатися від початкових уявлень про літературне явище або поняття до його проєкції в часі й просторі культури, постійно поглиблювати знання класичної та сучасної літератури, розвивати вміння та навички роботи з різними ресурсами, зокрема цифровими) [19].

У модельній навчальній програмі до кожного розділу запропоновано рубрики, що сприятимуть вивченню зарубіжної літератури з урахуванням досягнень літературознавства, культурного контексту, українознавчого аспекту, сучасного медіапростору: Теорія літератури (ТЛ), Література і культура (ЛК), Україна і світ (УС), Медіатекст (МТ).

Основою базових знань у межах предмета «Зарубіжна література» є літературний твір (класичної або сучасної художньої літератури) в аспектах актуальної національної та загальнолюдської проблематики (історична, соціальна, морально-етична, філософська тощо), жанрово-родового поділу художньої літератури, змісту і форми художнього твору (тема, ідея, фабула, сюжет, композиція, образ, поетика), історико-культурного контексту, перебігу літературного процесу, індивідуального стилю письменника, естетичної вартості твору, його відкритості для інтерпретацій у часі, розвитку української перекладацької традиції, збагачення емоційного та естетичного досвіду читача/читачки [19].

Програма містить обов'язковий і варіативний компоненти. Обов'язковий компонент – це художні твори класики й сучасності, що передбачені для обов'язкового вивчення. Варіативний компонент містить перелік художніх текстів, із яких учитель може вибрати один або декілька відповідно до забезпечення матеріально-технічними ресурсами, інтересів учнів тощо.

Особливість модельної навчальної програми полягає в тому, що значну увагу приділено рівному доступу учнів до художніх текстів та медіатекстів, різних видів інформації без будь-яких форм дискримінації. Учителеві необхідно акцентувати на важливості дотримання правил академічної доброчесності та безпечної поведінки в сучасному цифровому просторі (зокрема медіапросторі).

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудницька Н.П., Турянця В.Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.).

читання класичної та сучасної літератури, прагнення до активного діалогу із книжкою, самостійного пошуку та критичного осмислення художніх творів у процесі різних видів діяльності (індивідуальних, у парі, мікрогрупі, колективі), використання багатства сучасних бібліотечних і цифрових ресурсів. Модельна навчальна програма із зарубіжної літератури спрямована на створення в учнів різнобічного уявлення про світ, формування позитивного мислення і творчої уяви, а також на виховання в них відчуття причетності до духовної культури країн і народів світу з позиції свідомого(ої) громадянина/громадянки України [20].

Згідно з Державним стандартом, базова середня освіта охоплює два цикли – 5-6 класи (адаптаційний цикл) і 7-9 класи (базове предметне навчання). Відповідно курс зарубіжної літератури в основній школі має два етапи: 5-6 класи – прилучення до читання художньої літератури; 7-9 класи – системне читання художньої літератури. Передбачається, що в профільній школі (10-12 класи) буде запроваджено етап творчо-критичного читання художньої літератури [20].

Особливістю цієї модельної навчальної програми є те, що різноманіття літературних імен і художніх творів, представлених у ній, дає можливість розкрити культурний контекст певної епохи, провести міжлітературні й міжкультурні паралелі, навчити школярів використанню елементів компаративного вивчення. У процесі навчання зарубіжної літератури слід звернути увагу на можливості використання окремих елементів компаративістики – порівняння явищ однієї національної літератури, художніх творів різних національних культур, художніх текстів і медіатекстів (наприклад, кінофільмів, мультфільмів за прочитаними творами тощо), літературних творів і творів інших видів мистецтва, художніх і нехудожніх текстів (наприклад, науково-популярних, документальних тощо), оригіналу й перекладу.

Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» (автори: Богданець-Білокаленко Н.І., Снегірьова В.В., Фідкевич О.Л.).

Державні вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі в модельній програмі «Зарубіжна література» подано у послідовності, зумовленій логікою вивчення літератури як шкільного предмета, за якої розвиток творчої діяльності й мовлення (усна й письмова взаємодія) відбувається на основі прочитаного твору [14].

Зміст курсу «Зарубіжна література» в 5-6 класах дібрано з урахуванням вікової психології молодших підлітків, їхніх читацьких інтересів і особливостей сприйняття художнього тексту та структуровано на основі поєднання жанрового й проблемно-тематичного принципів. Водночас запропоновані в програмі твори скомпоновано так, що принцип хронології в їх вивченні не порушується.

Для читання й вивчення подано класичні твори зарубіжної літератури. Цікаву й доступну для сприйняття підлітків зарубіжну прозу другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у кращих українських перекладах запропоновано на вибір

учителя та учнів для читання та обговорення. Завдання до розділу «Для читання та обговорення» розраховані на більш високий рівень читацької компетентності, сприйняття й комунікації, передбачають більшу самостійність учнів [14].

Починаючи з 5 класу, послідовно вибудовується система вивчення теорії літератури на доступному для учнів рівні, але в повній відповідності з вимогами сучасної науки.

У частині програми «Види навчальної діяльності» визначено завдання різного рівня складності: від найпростіших, розрахованих на мінімальний рівень читацьких умінь, до завдань підвищеної складності, цікавих для учнів, які виявляють особливі здібності в мовно-літературній галузі [14].

У розділі «Очікувані результати навчання» конкретизовані уміння здобувачів освіти, яких вони мають набути на кожному новому етапі навчання (тобто визначені локальні цілі) [14].

Особливістю зазначеної навчальної програми є пред'явлення навчальних завдань – переважання серед них проблемних, пошукових та евристичних. Вони мотивують здобувачів освіти на вдумливе, повільне читання. Учитель може обрати завдання із пропонуваного у колонці на свій розсуд, урахувавши рівень літературної підготовки учнів.

Модельна навчальна програма «Друга іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Кіор Т.М., Мацькович М.Р., Глинюк Л.М., Браун Є.Л.).

Автори програми зазначають, що вплив першої іноземної мови на вивчення другої сильніший, ніж вплив рідної мови, одночасно розширюються можливості для позитивного перенесення знань, навиків і вмінь з першої іноземної мови на другу. Навчання можна розглядати як прояв фундаменталізації шкільної іншомовної освіти та інтелектуалізації особистості сучасного здобувача освіти [22].

Позитивне перенесення знань, навиків і вмінь з першої іноземної мови на другу існує на різних рівнях:

– на рівні мовленнєвої й розумової діяльності: чим більшою кількістю мов людина володіє, тим більше в неї розвинуті механізми мовлення й мислення, пам'ять, сприйняття і впізнання, прогнозування, осмислення, породження;

– на рівні мови: схожі лінгвістичні явища в рідній мові й в першій іноземній переносяться учнями на другу іноземну мову й в такий спосіб полегшують її засвоєння;

– на рівні навчальних умінь: учень оволодів цими вміннями у процесі вивчення рідної та першої іноземної мов і переносить їх на оволодіння другою іноземною [22].

Недоцільно в навчанні другої іноземної мови надавати перевагу якомусь одному або двом-трьом видам мовленнєвої діяльності. Освітній процес

організовується у такий спосіб, щоб сприяти комплексному формуванню в учнів умінь і навиків усного (говоріння, аудіювання) і писемного (читання, письмо) спілкування. Процес навчання всіх видів мовленнєвої діяльності здійснюється паралельно й взаємопов'язано.

Окрім того, у 5-му класі, відповідно до вікових особливостей учнів підліткового віку й їхнього навчального досвіду, не рекомендовано авторами введення вступних (пропедевтичних) курсів. Навчання доцільно розпочинати відразу з формування іншомовного комунікативного досвіду з певної теми. У зв'язку з цим фонетичний аспект мовлення засвоюється безпосередньо в практичній діяльності під час оволодіння тематичним лексичним і граматичним матеріалом. Робота над вимовою здійснюється постійно впродовж усього курсу навчання. Добираються такі види вправ і завдань та використовуються такі види навчальної діяльності, що співвідносяться із психофізіологічними можливостями та навчальним досвідом учнів. Усі вправи й завдання комунікативно спрямовані, а навчальні дії учнів умотивовані [22].

Провідним засобом реалізації мети навчання іноземної мови є компетентнісний підхід до організації навчання у загальноосвітній школі на основі ключових компетентностей як результату навчання [22].

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат, відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Рівень та дескриптори володіння англійською мовою на кінець 6 та 9-го класу зазначені в пояснювальній записці до початкової програми.

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання.

Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В.).

Пропонована програма ґрунтується на особливостях:

- комунікативної спрямованості освітнього процесу для реалізації цілей і завдань навчального предмету «Іноземна мова»;
- особистісної орієнтації на учня/ученицю;
- підтримки автономії учня/учениці;
- взаємопов'язаності (інтеграції) видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма) в освітньому процесі [18].

Мета компетентнісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування учнів 5-9 класів полягає в спрямуванні освітнього процесу на формування в учнів здатності цілісно поєднувати здобуті знання, сформовані уміння і навички, набутий навчальний досвід, світоглядні цінності, ставлення та переконання з

активною творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю в межах окреслених навчальною програмою орієнтирів у процесі добору та використання мовного та інформаційного контенту для продукування усних і письмових текстів та для ідентифікації чужомовних висловлень у процесі їх сприймання (читання і слухання) [18].

Методологічними засадами організації компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у 5-9 класах слугують Рекомендації Європейського Парламенту та Європейської Ради Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання упродовж життя, а також «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» [8].

Програма «Іноземна мова. 5-9 класи» логічно продовжує реалізацію завдань мовно-літературної освітньої галузі (частина «Іншомовна освіта»), зазначених у Державному стандарті початкової освіти, та враховує послідовність очікуваних результатів навчання за видами мовленнєвої діяльності, зазначених у Типовій освітній програмі для 1-2 класів НУШ (наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 № 1272 «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти») та Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас (наказ Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 № 1273 «Про затвердження типових освітніх програм для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти»).

Пропонований зміст програми спрямовано на досягнення очікуваних результатів навчання, визначених для кожного класу, і розкриває лексико-граматичний (відповідно до мов) матеріал у межах конкретної тематики спілкування [18].

Особливість пропонованої Програми полягає в тому, що для досягнення очікуваних результатів навчання її розробниками визначено низку видів навчальної діяльності учнів, орієнтованих на формування власне життєвих компетентностей, що є найважливішими під час вивчення предмету «Іноземна мова» [18].

Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коронецька І.Б., Якоб О.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Кіор Т.М.).

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою в контексті міжкультурної парадигми, що сприяє навчанню мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою [21].

Після закінчення адаптаційного циклу (5-6 класи) учні закладу загальної середньої освіти, які вивчають першу іноземну мову, досягають рівня А2, а після закінчення базового предметного навчання

(7-9 класи) – рівня В1. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції. Ці функції не є окремими цілями уроку. Вони реалізуються комплексно через зміст галузі та навчально-пізнавальні процеси.

Основними засобами навчання є підручники, рекомендовані/допущені Міністерством освіти і науки України до використання в шкільній практиці. Окрім них, за дидактичних потреб, учитель може долучати до своєї роботи іншу навчальну літературу, електронні засоби та ілюстративні матеріали, що сприяють досягненню визначених цілей. Усі засоби доцільно застосовувати в комплексі, забезпечуючи взаємопов'язане й паралельне навчання всіх видів мовленнєвої діяльності [21].

Тексти для читання та аудіювання мають бути побудовані на автентичному мовному матеріалі та містити актуальну тематичну інформацію, що слугує підґрунтям для організації іншомовного спілкування в усному та писемному мовленні [21].

Об'єктами оцінювання навчальних досягнень учнів є уміння, визначені у межах кожної компетентності. Їх детальні характеристики окреслені дескрипторами, зазначеними в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання.

Навчальна програма є рамковою, а отже, не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Лексичний матеріал добирається відповідно до зовнішнього контексту, тематики ситуативного спілкування, зокрема підтеми, рівня володіння мовою, що досягається, та в обсязі, достатньому для реалізації комунікативних намірів учнів. Мовний інвентар (граматика) є орієнтовним і добирається відповідно до контексту (комунікативної ситуації), потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі граматичні теми [21].

Особливість навчальної програми полягає в приділенні значної уваги результатам навчання, зокрема рівням сформованості мовних навичок і мовленнєвих умінь, а також на якості набутого загальнонавчального досвіду. При чому, пріоритетними вважаються види й форми контролю не стільки рівня сформованості мовних (фонетичних, лексичних, граматичних) навичок учнів (хоч і вони є об'єктами перевірки), скільки якості іншомовних умінь у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: говорінні, аудіюванні, читанні, письмі. Водночас варто зазначити, що не залишається поза увагою загальнонавчальний досвід учнів, що дає їм змогу доцільно користуватися невербальними засобами спілкування, самостійно здійснювати діяльність для забезпечення власних потреб спілкування іноземною мовою, що ситуативно виникають.

Програми мовно-літературної освітньої галузі відображають засадничі ідеї Державного стандарту (постанова Кабінету Міністрів України від

30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти») та ідеї Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) [4, 11].

На сайті Інституту модернізації змісту освіти вчителі можуть переглянути презентації модельних навчальних програм мовно-літературної галузі.

Для ефективного орієнтування в новоствореному навчальному контенті, Інститутом модернізації змісту освіти підготовлено ресурс «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5-6 класи», що містить модельні навчальні програми, підручники й посібники для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Увесь запропонований контент пройшов комплексну експертизу та рекомендований/схвалений для впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Навчальні та навчально-методичні матеріали розподілено за освітніми галузями Державного стандарту базової середньої освіти та відповідно до модельних навчальних програм.

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

*Модельні навчальні програми
(мовно-літературна освітня галузь)*

РОЗДІЛ III. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗА МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЮ ОСВІТНЬОЮ ГАЛУЗЗЮ

Протягом останніх десяти років зміст освіти неабияк змінився: акцент із предметних знань, умінь і навиків, як основної мети навчання, зміщено на те, щоб здобувати знання, формувати предметні та ключові компетентності, розвивати наскрізні вміння. Як наслідок, змінилися й цінності, методи викладання та навчання, система оцінювання учнів тощо.

У Концепції «Нова українська школа» (2016 рік) у межах запровадження компетентнісного підходу серед складників реформування загальної середньої освіти було задекларовано актуальні зміни в змісті контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, а саме:

- змінено підходи до оцінювання результатів навчання;
- оцінки слугують для аналізу індивідуального прогресу й планування індивідуального темпу навчання, а не ранжування учнів;
- оцінки розглядаються як рекомендація до дії, а не присуд;
- компетентнісний підхід сприяє індивідуалізації освітнього процесу та підвищує навчальну мотивацію та навчальну самостійність учнів.

Поняття «оцінювання» та «оцінка» не варто ототожнювати. В Енциклопедії освіти оцінювання визначають як процес, що відбувається постійно: під час роботи на уроці, спостереження за навчальною діяльністю учнів, аналізу їхніх відповідей та виконання різних видів робіт [7]. Відповідно, за Українським педагогічним енциклопедичним словником, оцінка – визначення й вираження в умовних знаках – балах та оцінних судженнях учителя – наскільки учні засвоїли знання, уміння та навички відповідно до вимог навчальних програм [2]. Отже, оцінювання – це процес, а оцінка – результат процесу оцінювання.

У «Методичних рекомендаціях щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (лист Міністерства освіти і науки України від 06.08.2021 № 4.5/2303-21) зазначено, що мета системи оцінювання – допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об'єктивного й справедливого оцінювання результатів навчання [12].

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводиться вчителем, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне [29].

На початку навчального року або на першому занятті з вивчення нового розділу з метою визначення початкового рівня сформованості компетентностей учнів може проводитися діагностичне оцінювання (тест, бесіда тощо). Таке оцінювання допоможе вчителю скорегувати календарно-тематичний план, що

відповідатиме запитам учнів, подолати можливі труднощі в навчанні, створить мотивуючу проблемну ситуацію.

За вибором закладу загальної середньої освіти оцінювання предметів мовн-літературної освітньої галузі може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12 [29].

За рішенням педагогічної ради (за потреби), заклад загальної середньої освіти може визначити адаптаційний період упродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання [29].

Порівняння традиційного та формувального оцінювання подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Порівняння традиційного та формувального оцінювання

Традиційне оцінювання	Формувальне оцінювання
Мета	
оцінити якість	підвищити якість
Суб'єкт оцінювання	
оцінює вчитель	самооцінювання, взаємооцінювання, учитель
Об'єкт оцінювання	
оцінюється результат	оцінюється процес навчання
має оціночне судження	завжди позитивне
застосовується відповідно до стандартів	індивідуалізоване
указує недоліки	є ціннісним
тип взаємодії в класі – конкуренція	тип взаємодії в класі – співпраця, співтворчість
результат порівнюється з іншими учнями	результат порівнюється з попередніми досягненнями; учитель надає зворотний зв'язок

Попри відмінності та особливості, формувальне та традиційне оцінювання мають спільні ознаки:

- обидва зобов'язують до використання критеріїв;
- застосовують засоби вимірювання;
- є доказовими.

Закон України «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт, методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо оцінювання в класах НУШ визначають формувальне оцінювання серед основних різновидів оцінювання.

За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток здобувачів освіти та хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності.

Таке оцінювання дозволяє:

- вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів;
- оцінити або визначити досягнення учнів на кожному з етапів освітнього процесу;
- вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаровуванню;
- мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати;
- формувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях.

Рекомендуємо в класних журналах і в Свідоцтві досягнень перед виставленням підсумкової оцінки у відповідних графах результатів навчання зазначати першу літеру («В», «Д», «С», «П»), що відповідає назві рівня досягнень орієнтовних критеріїв оцінювання результатів навчання з предметів мовно-літературної освітньої галузі (Високий, Достатній, Середній, Початковий) або за допомогою виставлення відповідних балів [28].

Формувальне (поточне формувальне) оцінювання, окрім рівневого або бального може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо) [29].

Результатом формувального оцінювання мають стати відповіді на три запитання: «Куди я йду?», «Де я перебуваю тепер?», «Що я маю робити, щоб досягти поставленої цілі?». Орієнтовний алгоритм дій здобувачів освіти та вчителя наведені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Алгоритм реалізації формувального оцінювання

Учасники освітнього процесу Запитання	Здобувач освіти	Учитель
1	2	3
Куди я йду?	Яка моя ціль у вивченні цього предмета або курсу на конкретному етапі навчання – які знання, уміння я маю опанувати й для чого, як саме вони будуть оцінюватися в підсумку?	Учитель надає чітке та зрозуміле бачення навчальної мети та кінцевого результату та може (за потреби) демонструвати зразки робіт високого й низького рівня успішності.
Де перебуваю тепер?	Де я зараз на шляху досягнення цієї цілі – що саме мені вдається гарно, а над чим потрібно попрацювати?	Учитель допомагає учням ставити власні цілі, надає регулярний описовий зворотний зв'язок, навчає учнів оцінювати власні досягнення.

1	2	3
Що я маю робити, щоб досягти поставленої цілі?	Яке в мене наступне завдання на цьому шляху?	Учитель за результатами оцінювання визначає наступні кроки в навчанні; надає інструкцію, орієнтовану на потреби кожного здобувача освіти; надає учням можливості відстежувати свої успіхи в навчанні, розмірковувати над ними та ділитися ними з іншими.

Конструктивний зворотний зв'язок від учителя – це важлива складова прогресу учнів на шляху від однієї навчальної цілі до іншої, бо здобувачі освіти найбільш умотивовані, коли знають кінцеву мету й усвідомлюють алгоритм її досягнення. Особливе значення для учнів 5 класу відіграє похвала за гарно виконану роботу, разом із тим вони потребують допомоги в разі виникнення труднощів.

Слова підтримки чи оцінки учнів на кшталт «молодець», «чудово», «супер», «неперевершено» не інформують їх про поступ в освітньому процесі; більше того такі слова формують у здобувачів освіти певні упередження, що призводять до подальшого фіксованого мислення та знищують інтерес до навчання.

На уроці ефективним буде описовий зворотний зв'язок – це відгук учителя про виконані навчальні завдання, пов'язаний з результатами діяльності учнів. Учитель акцентує, що зроблено правильно та спонукає до наступних дій, щоб учні могли покращити свою роботу. Роль педагога полягає в тому, що він:

- указує на переваги та пропонує конкретні кроки для вдосконалення;
- відбувається під час навчання, до виставлення балу, тобто тоді, коли ще є час для вдосконалення;
- не замінює самостійного мислення учнів, адже коли вчитель сам усе пояснює, це шкодить процесу навчання;
- має бути обмеженим, за один раз варто давати учням стільки інформації, скільки вони можуть опанувати та виправити;
- має стосуватися якості виконання завдання, а не учня особисто;
- зосереджує увагу на тому, наскільки добре, а не як швидко учні досягли мети;
- орієнтується на якість, а не на кількість виконаної роботи.

Основною ланкою в системі контролю у закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів опанування учнями навчального матеріалу та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання [29].

Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання із урахуванням проведених діагностичних (контрольних) робіт, або

без проведення подібних робіт залежно від специфіки навчального предмета. Під час виставлення тематичного бала результати перевірки робочих зошитів, як правило, не враховуються [29].

Семестрове оцінювання може здійснюватися за результатами контролю груп загальних результатів, відображених у Свідоцтві досягнень. Семестровий контроль проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів і підтвердження результатів поточних оцінок, отриманих учнями раніше. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. Фіксація записів тематичного та семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати. Оцінка за семестр ставиться за результатами тематичного оцінювання та контролю груп загальних результатів [29].

Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри. Окремі види контрольних робіт, як правило, не проводяться [29].

Додаток 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» містить загальні критерії оцінювання результатів навчання. Вони є орієнтовними й можуть бути застосовані в частині, що відповідає очікуваним результатам навчання, визначеним відповідною навчальною програмою.

Критерії оцінювання за предметами мовно-літературної освітньої галузі розробляються вчителем відповідно до загальних критеріїв оцінювання з урахуванням характеристик груп загальних результатів відповідної галузі.

Коли вчитель розробляє критерії оцінювання завдань, він має врахувати:

- критерії, затверджені Міністерством освіти і науки України;
- навчальні цілі та зміст уроку;

– компетентнісний підхід до навчання предмета та форму проведення уроку.

У таблиці 3.3. зазначено рекомендовані види робіт із української мови та їх мінімальну кількість для учнів 5 класу закладів загальної середньої освіти. Учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Під час оцінювання загальних результатів, що прописані в Державному стандарті й у Свідоцтві навчальних досягнень учня/учениці 5 класу, рекомендуємо враховувати оцінки за види робіт (табл. 3.4).

Звертаємо увагу, що кількість видів певних робіт залежить від обраної модельної навчальної програми. Дані в таблиці 3.3 є орієнтовними.

Таблиця 3.3 – Рекомендовані види робіт із української мови в 5 класі

Види діяльності	Кількість годин	
Усього годин/ Години розвитку мовлення	140 / 24	
Семестри	I	II
Діагностування (у різний спосіб) прогресу набуття учнями мовних знань і компетентностей	4	4
1. Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання		
Аудіювання	1	1
2. Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння *		
Діалог	1*	-
Усний переказ	1*	-
Усний твір	-	1*
3. Сприймає письмові тексти / Читання		
Читання вголос	1*	-
Читання мовчки	-	1
4. Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо		
Переказ	1	1
Твір/есе	-	1*
Диктант	1	1

* Види діяльності, перевірка яких здійснюється індивідуально протягом семестру (на розсуд учителя); для них не виділяються окремі уроки

Таблиця 3.4 – Види робіт для оцінювання загальних результатів

I семестр	II семестр
1. Аудіювання 2. Говоріння: діалог + усний переказ (одна оцінка, що є середнім арифметичним за виконані роботи) 3. Читання (читання вголос) 4. Письмо: письмовий переказ + диктант (одна оцінка, що є середнім арифметичним за виконані роботи)	1. Аудіювання 2. Говоріння (усний твір) 3. Читання (читання мовчки) 4. Письмо: письмовий переказ + диктант (одна оцінка, що є середнім арифметичним за виконані роботи)

Рекомендуємо вчителям української мови орієнтовний формат запису сторінки журналу з української мови в 5 класі (табл. 3.5)

Таблиця 3.5 – Орієнтований формат запису сторінки журналу з української мови в 5 класі

I семестр

№ з/п	Місяць, число	09		Зошит	Тематична	Диктант *	05		Зошит	Тематична	Переказ *	06		Зошит	Тематична	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо	I семестр	Скоригована
		09	27				11	15				12	16								
1.	Учень (учениця) 1	7	8	9	9	9	8	7	7	8	10	8	10	9	9	9	10	9	10	9	
2.	Учень (учениця) 2	7	н	9	9	6	9	н	8	9	8	7	7	8	7	8	9	9	7	8	

II семестр

№ з/п	Місяць, число	19		Зошит	Тематична	Диктант *	05		Зошит	Тематична	Переказ *	26		Зошит	Тематична	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо	II семестр	Скоригована	Річна
		01	28				02	18				03	04									
1.	Учень (учениця) 1	7	8	9	9	9	8	7	7	8	10	8	10	9	9	9	10	9	10	9		
2.	Учень (учениця) 2	7	н	9	9	6	9	н	8	9	8	7	7	8	7	8	9	9	7	8		

* Диктант і переказ не враховуються в тематичні оцінки, за ці види діяльності виводиться середня арифметична оцінка й виставляється в графу «Письмо».

Характеристика результатів навчання з української мови (5 клас)

I. Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання

II. Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння

III. Сприймає письмові тексти / Читання

IV. Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо

I. Сприймає усну інформацію на слух / аудіювання

Перевіряється здатність учня/учениці сприймати на слух незнайоме за змістом висловлювання із одного прослуховування:

а) розуміти мету висловлювання, фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, тему й основну думку висловлювання, виразально-зображувальні засоби прослуханого твору;

б) давати оцінку прослуханому.

1. Перевірка аудіювання учнів/учениць здійснюється фронтально за одним із варіантів.

Варіант перший: учитель читає один раз незнайомий учням/ученицям текст, а потім пропонує серію запитань з варіантами відповідей. Учні/учениці повинні мовчки вислухати кожне запитання, варіанти відповідей до нього, вибрати один із варіантів і записати лише його номер поряд із номером

запитання: (наприклад, 1.3, де цифра «1» – номер запитання, а цифра «3» – номер обраної відповіді).

Варіант другий: учні/учениці одержують видрукувані запитання та варіанти відповідей на них і відзначають галочкою правильний з їхнього погляду варіант.

У п'ятому класі здобувачам освіти пропонуються 6 запитань з чотирма варіантами відповідей.

2. Для одержання достовірних результатів тестування кількість варіантів відповідей на тестове завдання не повинна бути меншою від чотирьох. Запитання стосуються всіх зазначених вище характеристик висловлювання і розташовуються в порядку зростання їх складності.

3. Одиниця контролю: відповіді учнів/учениць на запитання за прослуханим текстом, одержані в результаті виконання тестових завдань.

Для учнів 5 класу обсяг тексту для аудіювання складає 400-500 слів (для текстів художнього стилю) і тривалість його звучання – 4-5 хвилин та 300-400 слів (для тестів інших стилів) з тривалістю звучання 3-4 хвилини.

Оцінювання аудіювання

Правильна відповідь на кожне, наприклад, із 6 запитань оцінюється двома балами або на кожне із 12 питань – одним балом. Оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид діяльності здобувачі освіти можуть отримати від 1 до 12 балів. Якщо учень(-иця), із певних причин, не виконав(-ла) роботу, він/вона має пройти відповідну перевірку додатково задля того, щоб отримати відповідний бал.

II. Усно взаємодіє та висловлюється / говоріння

Під час перевірки складених школярами висловлювань (діалогів, усних і письмових переказів та творів) ураховується ступінь повноти вираження теми, міра самостійності виконання роботи, ступінь вияву творчих здібностей, особистого ставлення до змісту висловлювання.

1. Діалогічне мовлення

Усне діалогічне мовлення перевіряється в 5-9 класах.

1. Перевіряються здатність учнів/учениць:

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється;

б) демонструвати вміння: складати діалог відповідно до запропонованої ситуації й мети спілкування; самостійно досягати комунікативної мети, використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету, дотримуватися теми спілкування та норм літературної мови, додержуватися правил спілкування, демонструвати певний рівень вправності у процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо);

в) висловлювати особисту позицію щодо теми, що обговорюється;

г) аргументувати висловлені тези, ввічливо спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника.

Зазначені характеристики діалогу є основними критеріями під час його оцінювання.

2. Перевірка рівня сформованості діалогічного мовлення здійснюється таким чином: учитель пропонує двом учням вибрати одну із запропонованих тем чи мовленнєвих ситуацій (теми чи ситуації пропонуються різного рівня складності), обдумати її й обговорити із товаришем перед класом у формі діалогу протягом 3-5 хвилин. Оцінка ставиться кожному здобувачу освіти.

3. Матеріал для контрольних завдань добирається з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії чинної програми, рівня підготовки, вікових особливостей та пізнавальних інтересів учнів.

4. Одиниця контролю: діалог, складений двома учнями/ученицями.

Орієнтована кількість реплік для двох учнів 5 класу – 6-7.

Оцінювання діалогу

Під час оцінювання діалогу необхідно диференціювати репліки на розгорнуті (складаються з двох і більше речень) і нерозгорнуті (виражені одним реченням). Якщо репліки розгорнуті, то їх кількість зменшується. До вказаної кількості не зараховуються слова, що відносять до мовленнєвого етикету (звертання, привітання, прощання тощо).

Оцінюється також мовне оформлення діалогу. Під мовним оформленням діалогу, тексту слід розуміти наявність/відсутність порушень лексичних, фразеологічних, граматичних (морфологічних, синтаксичних) стилістичних, орфоепічних, акцентологічних, інтонаційних норм української літературної мови, а також соціальних норм українського мовленнєвого етикету. Діалог оцінюється вчителем за певними критеріями (додаток А).

Монологічне мовлення (усні переказ і твір)

1. Перевіряється здатність учня/учениці:

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається (усно);

б) демонструвати вміння:

– будувати висловлювання певного обсягу, добираючи й впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод з кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо);

– ураховувати мету спілкування, адресата мовлення;

– розкривати тему висловлювання;

– виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний;

– пояснювати матеріал логічно, послідовно;

– використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови;

– додержувати єдності стилю;

в) виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти можливість різних тлумачень тієї самої проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема:

– трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль тощо відповідно до задуму висловлювання;

- створювати оригінальний текст певного стилю;
- аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази;
- пояснювати матеріал виразно, доречно, економно, виявляти багатство лексичних і граматичних засобів.

2. Організація контролю здійснюється за одним з двох варіантів.

Варіант перший: усі учні/учениці виконують роботу самостійно.

Варіант другий: учні/учениці складають висловлювання на основі диференційованого підходу (для початкового рівня пропонуються докладні допоміжні матеріали, для середнього (допоміжні матеріали загального характеру), а для одержання балів достатнього й високого рівнів необхідно написати переказ чи твір самостійно.

3. Перевірка здатності говорити (усно переказувати чи створювати текст) здійснюється індивідуально: учитель пропонує певне завдання (переказати зміст матеріалу докладно, стисло, вибірково; самостійно створити висловлювання на відповідну тему) і дає учневі/учениці час на підготовку.

Оцінювання усного переказу/твору

За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку – за зміст, а також якість мовного оформлення (орієнтовно, спираючись на досвід учителя і не підраховуючи помилок, зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

III. Сприймає письмові тексти / читання

1. Читання вголос

Контрольна перевірка читання вголос здійснюється в 5-9 класах

1. Перевіряються здатність учня/учениці:

- а) демонструвати певний рівень розуміння прочитаного;
- б) виявляти вміння читати із достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;
- в) виражати за допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторський задум;
- г) пристосовувати читання до особливостей слухачів (ступеня підготовки, зацікавленості певною темою тощо).

2. Перевірка вміння читати вголос здійснюється індивідуально: учитель дає учневі/учениці текст, опрацьований на попередніх уроках, деякий час на підготовку й пропонує прочитати цей текст перед класом.

3. Матеріал для контрольного завдання: знайомий учневі/учениці текст, дібраний відповідно до вимог програми для кожного класу; текст добирається з таким розрахунком, щоб час його озвучення (за нормативною швидкістю) окремим/ою учнем/ученицею дорівнював 1-2 хвилинам (для читання слід пропонувати невеликі тексти зазначених у програмі стилів, типів і жанрів мовлення, відносно завершені уривки творів або порівняно великий текст, розділений на частини, які читаються кількома учнями/ученицями послідовно).

4. Одиниця контролю: озвучений учнем/ученицею текст (швидкість читання у звичайному для усного мовлення темпі – 80-120 слів за хвилину).

Рекомендуємо використовувати критерії оцінювання читання вголос (додаток Б).

2. Читання мовчки

1. Перевіряються здатність учня/учениці читати новий для них текст із належною швидкістю, розуміти й запам'ятовувати після одного прочитування: фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, тему і основну думку, виражально-зображувальні засоби прочитаного твору; давати оцінку прочитаному.

2. Перевірка вміння читати мовчки здійснюється фронтально за одним із варіантів.

Варіант перший: учні/учениці читають незнайомий текст від початку до кінця, а відтак відповідають на запитання вчителя за змістом прочитаного. Учні/учениці повинні вислухати кожне запитання, варіанти відповідей на нього, вибрати один з них і записати лише його номер поряд із номером запитання.

Варіант другий: учні/учениці одержують видруковані запитання та варіанти відповідей на них і відзначають «галочкою» правильний з їхнього погляду варіант.

У 5 класі учням/ученицям пропонують, наприклад, 6 запитань за текстом з чотирма варіантами відповідей. Запитання повинні торкатися фактичного змісту тексту, його причинно-наслідкових зв'язків, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, виражальні засоби мови тощо), відображених у тексті образів (якщо є), висловлення оцінки прочитаного.

3. Матеріал для контрольного завдання: невідомі учням/ученицям тексти різних стилів, типів жанрів мовлення, що включають монологічне та діалогічне мовлення (відповідно до вимог програми для кожного класу). Текст добирається таким чином, щоб учні, які мають порівняно високу швидкість читання, витрачали на нього не менше 1-2 хвилини часу й були завантажені роботою.

Обсяг тексту для читання мовчки (для учнів 5 класу) художнього стилю – 360-450 слів, інших стилів – 300-360 слів; швидкість читання мовчки (слів за хвилину) – 100-150 слів.

4. Одиниця контролю: відповіді учнів/учениць на запитання тестового характеру, складені за текстом, що запропонований для читання, та швидкість читання.

Оцінювання читання мовчки

Оцінювання читання мовчки здійснюється за допомогою тестової перевірки: правильна відповідь, наприклад, на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами або кожне із 12 запитань – одним балом. Якщо учень/учениця з певних причин не виконав/ла роботу, він/вона має пройти відповідну перевірку додатково задля того, щоб отримати відповідний бал.

IV. Письмово взаємодіє та висловлюється / письмо (письмові переказ / твір / есе / диктант)

1. Перевіряється здатність учня/учениці:

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається (письмово);

б) демонструвати вміння:

– будувати висловлювання певного обсягу, добираючи й впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод з кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо);

– урахувати мету спілкування, адресата мовлення;

– розкривати тему висловлювання;

– виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний;

– пояснювати матеріал логічно, послідовно;

– використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови;

– додержувати єдності стилю;

в) виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти можливість різних тлумачень тієї самої проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема:

– трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль тощо відповідно до задуму висловлювання;

– створювати оригінальний текст певного стилю;

– аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази;

– пояснювати матеріал виразно, доречно, економно, виявляти багатство лексичних і граматичних засобів.

2. Перевірка здатності письмово переказувати й створювати текст здійснюється фронтально: учням/ученицям пропонується переказати прочитаний учителем (за традиційною методикою або самостійно прочитаний) текст чи інший матеріал для переказу або самостійно написати твір.

1. Переказ / переказ із творчим завданням

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал з газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо. Якщо пишеться переказ із творчим завданням, учням/ученицям пропонується, окрім того, також завдання, що передбачає написання творчої роботи, обов'язково пов'язаної із змістом переказу.

У 5 класі обсяг тексту для переказу складається зі 100-150 слів, обсяг творчого завдання до переказу, виконаного письмово – 0,3-0,5 сторінок.

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5-2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу. Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути в межах пропонованих для певного класу норм.

Тривалість звучання усного переказу – 3-5 хвилин.

2. Твір

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та проаналізованого художнього твору; а також пропоновані для окремих учнів/учениць допоміжні матеріали (якщо обирається варіант диференційованого підходу до оцінювання).

Обсяг письмового твору для учнів 5 класу – 0,5-1 сторінка.

3. Есе

Есе – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Розрізняють види есе: вільне й формальне, що мають характерні ознаки (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Ознаки есе

Вільне	Формальне
Ознаки: невеликий обсяг (7-10 речень); довільна форма і стиль викладу зі збереженням структурованості тексту (вступ, основна частина, висновок); наявність позиції автора.	Ознаки: обсяг 120-200 слів логічна організація структури: наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); ґрунтовність викладу; наявність позиції автора.

Вільне есе обмежене в часі (5-10 і 10-15 хв). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо. Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

- інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);
- критичне;
- есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе

1. Обсяг – 1-2 сторінки тексту (120-200 слів).
2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.
3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.
4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.
5. Має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до питання, яке

обговорюється, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.

6. Повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї та містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Структура есе

Есе складається з таких частин – вступ, основна частина, висновок.

Вступ – обґрунтування вибору теми есе.

Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій.

Висновок – узагальнення й аргументовані висновки до теми, підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині.

Письмові роботи учнів 5 класу рекомендуємо оцінювати, дотримуючись критеріїв (додаток В).

Мовне оформлення перевірки письмових робіт

За письмове мовлення виставляють одну оцінку: на основі підрахунку допущених недоліків за зміст і помилок за мовне оформлення, ураховуючи їх співвідношення.

Оцінюючи письмові роботи (перекази, твори), враховують наявність:

1) орфографічних та пунктуаційних помилок, що підраховуються сумарно, без диференціації (перша позиція);

2) лексичних, граматичних і стилістичних помилок (друга позиція).

Загальну оцінку за мовне оформлення (МО) виводять таким чином: до бала за орфографію та пунктуацію додають бал, якого заслуговує робота за кількістю лексичних, граматичних і стилістичних помилок, одержана сума ділиться на 2 (рис. 3.1).

МО (мовне оформлення)	Умовне позначення	Кількість помилок	4	5	(7+8):2=8
			I + V	Л + Г + С	

Умовні позначення помилок:

I – орфографічна;

V – пунктуаційна;

Л – лексична;

Г – граматична;

С – стилістична.

Рисунок 3.1 – Оцінювання мовного оформлення письмової роботи

Під час виведення єдиної оцінки за письмову роботу до кількості балів, набраних за зміст переказу чи твору, додається кількість балів за мовне оформлення і їхня сума ділиться на 2.

При цьому, якщо частка не є цілим числом, вона заокруглюється в бік більшого числа.

Остаточний вигляд запису

3 – 4: 7 балів

МО – 4 – 5: 8 балів

(7+8): 2 = 8 балів

Це означає, що учнівська робота має чотири змістові помилки (за зміст – 7 балів) і дев'ять помилок у мовному оформленні: чотири орфографічні та пунктуаційні (сумарно) помилки, п'ять лексичних, граматичних і стилістичних (сумарно) помилок (за мовне оформлення – 8 балів). Сума цих балів ділиться на 2, і оскільки частка не є цілим числом ($15 : 2 = 7,5$), то вона заокруглюється в бік більшого числа (8 балів).

Під час проведення уроків навчальних переказів/творів рекомендується на розсуд учителя здійснювати вибірково перевірку певного виду діяльності. Проте під час перевірки зошитів оцінюються всі письмові навчальні перекази/твори, що й враховується під час виставлення оцінки за ведення зошита.

4. Диктант. Оцінювання правописних (орфографічних і пунктуаційних) умінь учнів/учениць

Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

1. Перевірці підлягають уміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила й словникові слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; належним чином оформляти роботу. Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

2. Для контрольного текстового диктанту використовуються тексти, в яких кожне з опрацьованих протягом семестру правил орфографії та/чи пунктуації були представлені 3-5 прикладами.

Кількість слів у тексті для увнів 5 класу – 90-100. У визначенні кількості слів у диктанті враховують як самостійні, так і службові слова. Рекомендуємо використовувати критерії оцінювання диктанту учнів 5 класу (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Критерії оцінювання диктанту

Рівні	Початковий			Середній			Достатній			Високий		
Бали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Кількість помилок	15-16	13-14	11-12	9-10	7-8	5-6	4	3	1+1 (негруба)	1	1 (негруба)	-

Особливості оцінювання диктанту

1. Орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;
2. виправляються, але не враховуються такі орфографічні й пунктуаційні помилки:
 - а) на правила, що не включені до шкільної програми;
 - б) на ще невивчені правила;
 - в) у словах з написаннями, що не перевіряються, над якими не проводилась спеціальна робота;
 - г) у передачі так званої авторської пунктуації.

3. Повторювані помилки (помилка в тому самому слові, що повторюється в диктанті кілька разів), вважається однією помилкою .

4. Однотипні (помилки на те само правило), але в різних словах вважаються різними помилками.

5. Розрізняють грубі і негрубі помилки; зокрема, до негрубих відносяться такі:

а) у винятках з усіх правил;

б) у написанні великої букви в складних власних найменуваннях;

в) у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;

г) у випадках, коли замість одного знаку поставлений інший;

д) у випадках, що вимагають розрізнення не і ні (у сполученнях не хто інший, як...; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...);

е) у пропуску одного із сполучуваних розділових знаків або в порушенні їх послідовності;

є) у заміні українських букв російськими.

6. П'ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки.

На уроках української літератури в 5 класі рекомендуємо проводити зазначені види робіт (табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Рекомендовані види робіт із української літератури в 5 класі

Семестри	I	II
Діагностування (у різний спосіб) прогресу набуття учнями літературних знань і компетентностей	2	3
Уроки позакласного читання	2	2
Література рідного краю	2	2
1. Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання		
Аудіювання	1	1
2. Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння		
Розвиток мовлення (усно)	1	1
3. Сприймає письмові тексти/ Читання		
Читання вголос	1*	1*
4. Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо		
Розвиток мовлення (письмово)	1	1

* Види діяльності, перевірка яких здійснюється індивідуально протягом семестру (на розсуд учителя); для них не виділяються окремі уроки

Пропонуємо орієнтовний запис журнальної сторінки з української та зарубіжної літератури в 5 класі (табл. 3.9). Оцінки за «Говоріння», «Письмо» виставляється на підставі робіт з розвитку мовлення.

Таблиця 3.9 – Орієнтований формат запису журнальної сторінки з української та зарубіжної літератури в 5 класі

I семестр

№ з/п	Місяць, число	09		Зшит	Тематична	Напам'ять	05		06		Зшит	Тематична	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо	I семестр	Скоригована
		27	09				11	15	16	12								
1.	Учень (учениця) 1	7	8	9	9	9	8	7	7	8	10	9	9	10	9	10	9	
2.	Учень (учениця) 2	7	н	9	9	6	9	н	8	7	7	8	7	8	9	9	7	8

II семестр

№ з/п	Місяць, число	10		Зшит	Тематична	Напам'ять	05		06		Зшит	Тематична	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо	II семестр	Скоригована	Річна
		27	01				12	15	16	04									
1.	Учень (учениця) 1	7	8	9	9	9	8	7	7	8	10	9	9	10	9	10	9		
2.	Учень (учениця) 2	7	н	9	9	6	9	н	8	7	7	8	7	8	9	9	7	8	

Із зарубіжної літератури рекомендуємо проводити зазначені види робіт із учнями 5 класу (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Рекомендовані види робіт із зарубіжної літератури в 5 класі

Семестри	I	II
Діагностування (у різний спосіб) прогресу набуття учнями літературних знань і компетентностей	1	2
Уроки позакласного читання	1	1
1. Сприймає усну інформацію на слух / Аудіювання		
Аудіювання	1	1
2. Усно взаємодіє та висловлюється / Говоріння		
Розвиток мовлення (усно)	1	1
3. Сприймає письмові тексти/ Читання		
Читання вголос	1*	1*
4. Письмово взаємодіє та висловлюється / Письмо		
Розвиток мовлення (письмово)	1	1

* Види діяльності, перевірка яких здійснюється індивідуально протягом семестру (на розсуд учителя); для них не виділяються окремі уроки

Види робіт із розвитку мовлення уроків української та зарубіжної літератури:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;

- уведення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюд, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проєкту (із можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – із метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;
- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату, есе, мінітворів, відповідей на проблемні питання;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;
- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо;
- підготовка рекламних роликів та літературних білбордів, буктрейлерів та презентацій, мемів, колажів та летбуків, пазлів і ментальних карт, ілюстрацій та коміксів тощо;
- створення віртуальних сторінок письменників у соціальних мережах, акаунтів літературних персонажів, листів-звернень, відеолістів.

Для поурочного оцінювання здобувачів освіти на уроках української та зарубіжної літератури рекомендуємо дотримувати критеріїв (додаток Г).

Вимоги до виразного читання

1. Відтворення емоційної насиченості твору (внутрішнє «бачення», робота творчої уяви читця – особливо поетичного тексту).
2. Розуміння ідейно-художнього смислу, а не лише фактичного змісту тексту.
3. Уміння висловити своє особисте ставлення, передати зміст і настрої слухачам.

Орієнтовна кількість слів для вивчення напам'ять уривків прозових текстів для учнів 5 класу складає 50-60 слів.

Рекомендуємо вчителям самим визначати уривки прозових творів (один раз на рік). Для вивчення уривка прозового тексту напам'ять краще вибирати пейзажі, описи зовнішності (характеру) літературного героя чи описи інтер'єру (екстер'єру) будівлі.

Для оцінювання виразного читання напам'ять художніх творів рекомендуємо використовувати критерії, розроблені Ісаєвою О.О. (додаток Д).

Оцінювання зошитів

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру. Під час виставлення тематичного бала в 5 класі результати перевірки робочих зошитів, як правило, не враховуються (наказ Міністерства освіти і науки

України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до додатку 1 нового Державного стандарту базової середньої освіти»

У разі відсутності учня/учениці на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Зошити для навчальних класних і домашніх робіт з української мови перевіряють у 5 класі двічі на тиждень.

Учителі можуть підходити диференційовано до виправлення помилок у письмових роботах, зважаючи на вікові особливості та рівень сформованості відповідного уміння в конкретного учня/учениці: власноруч виправляти помилки; підкреслювати допущені помилки з метою самостійного виправлення їх учнем/ученицею; позначати рядок, у якому є огріхи, на полях із метою самостійного пошуку та виправлення помилок тощо.

Оцінку за ведення зошита з української та зарубіжної літератур виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць. Під час оцінювання потрібно враховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму).

Для контрольних робіт з української мови та літератури, зарубіжної літератури в усіх класах використовують по одному зошиту.

Зошити учнів/учениць 5 класів підписуються за зразком (рис. 3.2).

Зошит для робіт з української мови (літератури) учня(учениці) 5-А класу Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів № 100 Іванченка Микити	Зошит для контрольних робіт з української мови (з української літератури) учня(учениці) 5-А класу Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів № 100 Іванченко Валерії
--	--

Рис. 3.2 – Зразки підпису зошитів учнів 5 класу

Звертаємо увагу, що в документах діє правило: географічна назва вживається в називному відмінку. Проте буває, що назва населеного пункту входить в офіційну назву закладу освіти: «Гімназія м. Ромни». У такому разі, підписуючи зошит, уживають родовий відмінок: «Гімназії м. Ромни».

Отже, під час оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в 5 класі, рекомендуємо керуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». За потреби вносити корективи або розробляти критерії, що будуть затверджені педагогіною радою закладу загальної середньої освіти. Чіткі критерії дають змогу зробити процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу.

РОЗДІЛ ІV. СУЧАСНИЙ УРОК – ЕФЕКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Урок був, є й залишається основною формою освітнього процесу в закладах освіти України, що організований відповідно до певної модельної навчальної програми. За оптимальної організації він забезпечує міцне й усвідомлене засвоєння навчального матеріалу, формування знань, умінь і навиків.

Урок у всьому його різноманітті й в усіх різновидах – надзвичайно складне педагогічне явище; це багатогранний кристал, в якому відбивається вся система навчання й самоосвіти вчителів. Метою результативного уроку є створення учнями, разом із учителем, певного освітнього продукту.

Проектування навчального процесу в особистісно орієнтованій системі навчання не обмежується тільки спеціальним конструюванням навчального матеріалу, яке б забезпечувало учню свободу вибору в роботі з цим матеріалом. Важливо, як цей матеріал вчитель використовує під час освітнього процесу. У цьому випадку урок підпорядкований не повідомленню та перевірці рівня знань (хоча такі уроки також потрібні), а виявленню досвіду учнів за ставленням до змісту матеріалу, що вивчається.

Сучасний урок у НУШ спрямований, насамперед, на формування особистості учня та орієнтований на реалізацію компетентнісного підходу в навчанні. Визначною рисою такого уроку є формування вміння ефективного і творчого застосування набутих знань та досвіду на практиці.

Здобувачі освіти не просто слухають лекцію вчителя, а постійно співпрацюють з ним у режимі діалогу/полілогу, висловлюють свої думки, діляться своїм розумінням змісту, обговорюють те, що пропонують однокласники, за допомогою вчителя ведуть відбір змісту, закріпленого науковим знанням.

У перебігу бесіди немає правильних/неправильних відповідей, натомість є різні позиції, точки зору, виділивши які, учитель потім починає обробляти їх згідно з метою освітньої галузі. Він повинен не примушувати, а переконувати учнів прийняти той зміст, який він пропонує з позиції наукового знання. Учні не просто засвоюють готові зразки, а й усвідомлюють, яким чином вони отримані, чому в їх основі лежить той чи інший зміст, якою мірою він відповідає не тільки науковому знанню, а й особистісно значущим цінностям (індивідуальній свідомості).

У підлітковому віці, як правило, з'являється проблема зниження мотивації навчання. Проте, якраз у цьому віці є один важіль мотивації, причому досить вагомий – провідна діяльність здобувача освіти, суть якої – суспільна значущість. Для ефективного засвоєння матеріалу важливо особливу увагу приділяти комунікативному компоненту в освітній діяльності, посилюючи не інформаційний потенціал уроку, а ціннісний та враховуючи індивідуальні особливості, інтереси, здібності здобувачів освіти. Такий підхід до організації освітнього процесу називається особистісно орієнтованим.

За такого підходу до навчання, у центрі уваги вчителя знаходиться не середній учень, а кожний як особистість самобутня й унікальна. Визнання учня головною фігурою освітнього процесу є основою особистісно орієнтованого навчання. Основні завдання педагога під час організації освітнього процесу:

- розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожного здобувача освіти;
- максимально виявити, ініціювати, використати індивідуальний досвід учня;
- сформувати в дітей культуру життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, правильно визначати пріоритети.

Основні вимоги до особистісно орієнтованого уроку:

- пріоритет особистості учня в організації освітнього процесу;
- орієнтація на особистісні досягнення учнів;
- створення емоційно-актуального фону уроку;
- чітке визначення освітніх, виховних і розвивальних завдань уроку;
 - раціональна єдність словесних, наукових і практичних методів навчання;
- використання активних методів навчання;
- зв'язок із раніше вивченим, досвідом, набутим учнем;
 - формування вмінь учнів самостійно здобувати знання й застосовувати їх на практиці;
 - заохочення прагнень учнів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом.

Метою сучасного особистісно орієнтованого уроку є створення умов для виявлення пізнавальної активності учнів.

Засобами досягнення вчителем цієї мети можуть бути:

- використання різних форм і методів освітньої діяльності, що дозволяють розкрити досвід учнів;
- створення атмосфери зацікавленості кожного учня в результатах роботи всього класу;
 - стимулювання учнів до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без побоювань помилитися, отримати хибну відповідь тощо;
 - використання протягом уроку дидактичного матеріалу, який дозволяє учневі обрати найбільш значущі для нього вид та форму змісту навчального матеріалу;
 - оцінка досягнень учня протягом усього процесу його діяльності, а не тільки за кінцевим результатом;
 - заохочення прагнень учня знаходити свій спосіб роботи, аналізувати протягом уроку роботи інших учнів, вибирати та освоювати найбільш раціональні з них;
 - створення на уроці педагогічних ситуацій спілкування, які б дозволяли кожному учневі виявляти ініціативу, самостійність, виборність у способах роботи, створення обстановки для природного самовираження учня.

Загально-педагогічні вимоги до уроку:

- пріоритет особистості учня в організації освітнього процесу;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
 - орієнтація на освітній процес та особистісні досягнення здобувачів освіти;
- створення емоційно-актуального фону уроку;
- педагогічний такт і культура мови;
- пізнавальна самостійність учнів;
- чітке визначення освітніх, виховних і розвиваючих завдань уроку;
- безперервний поступ здобувачів освіти.

Організація освітнього процесу предметів мовно-літерної освітньої галузі може відбуватися в очному, дистанційному або змішаному форматі. Незалежно від формату проведення навчальних занять, основною формою організації освітнього процесу є урок. Приклад сучасного уроку української мови (додаток Е).

Для ефективної, чіткої та прозорої організації освітнього процесу в дистанційному форматі важливо дотримуватися вимог нормативно-правових документів:

1. Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти».

2. Наказу Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання».

3. Листа Міністерства освіти і науки України від 02.11.2020 № 1/9-609 «Щодо організації дистанційного навчання».

Організація освітнього процесу в дистанційному форматі оптимізує:

1. Планування роботи відповідно до календарно-тематичних планів з навчальних предметів, визначення шляхів інтенсифікації освітнього процесу (об'єднання навчальних тем або укрупнення дидактичних модулів; оглядового або самостійного вивчення навчального матеріалу, який не є базовим; організація проєктної діяльності).

2. Вибір технологій, методів, форм дистанційного навчання.

3. Визначення стратегії організації дистанційного навчання (синхронна, асинхронна).

Синхронна – учитель й учень знаходяться в безпосередньому інтерактивному процесі в реальному часі.

Асинхронна – протилежна одночасному безпосередньому контакту вчителя й учнів, тому інформація (презентації, відеоуроки, завдання) може передаватися через відео, комп'ютер чи інші засоби, придатні до використання в дистанційному освітньому процесі. При цьому учні самостійно розподіляють свій час, виконують завдання коли їм зручно.

4. Вибір засобів дистанційного навчання (хмарні сервіси, онлайн-платформи, навчальні середовища, онлайн-сервіси, віртуальні дошки, системи динамічної математики, відеоуроки, інтерактивні вправи, освітні веб-ресурси).

5. Організація інтерактивної взаємодії учасників освітнього процесу (електронна пошта, форум, чат, відеоконференція, блог тощо).

6. Забезпечення зворотного зв'язку (контролю) із здобувачами освіти та їх батьками.

7. Визначення та дотримання правил і дедлайнів дистанційного освітнього процесу, формату представлення учнями завдань [5].

Для організації освітнього процесу в синхронному й асинхронному режимі варто застосовувати різні онлайн-ресурси та застосунки.

Дистанційне навчання здобувачів освіти в асинхронному режимі може здійснюватися:

- із використанням електронної пошти;
- із використанням Диску Google;
- із використанням соціальних мереж/месенджерів;
- із використанням сайту/блогу/віртуальної дошки [5].

Освітній процес у синхронному режимі організують за допомогою:

- використання застосунків дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom та інші);
- проведення вебінарів, відеоконференцій (BigBlueButton, Google Hangouts, YouTube та інші);
- проведення чатів – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу через інтернет-месенджери (Viber, Messenger, Telegram, WhatsApp);
- використання спільних документів Google (документів, презентацій, таблиць, малюнків тощо) [5].

Попри різноманіття онлайн-ресурсів, не варто забувати, що основним засобом навчання залишається шкільний підручник, з електронною версією яких можна ознайомитися на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Оскільки освітній процес може відбуватися в очному, дистанційному та змішаному форматі, то необхідно, під час підготовки до уроку, урахувати їх специфіку. У разі дистанційного формату освітнього процесу рекомендуємо для ефективного планування та організації навчання опрацювати методичні рекомендації «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2021. 198 с.», підготовлені методистами навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Завдання для роботи з підручником має бути обов'язковим для всіх учнів, оскільки підручники є загальнодоступними. Складні для самостійного

опрацювання теми не варто пропонувати учням. Список завдань має містити чітко зазначені параграфи, сторінки та перелік вправ чи інших видів роботи.

Пам'ятаймо, що учневі, окрім предметів мовно-літературної освітньої галузі, треба самостійно опанувати матеріал інших предметів, тому його кількість на вивчення нової теми та кількість завдань на закріплення та оцінювання потрібно продумувати так, щоб вони одночасно були змістовними, на відповідному науковому рівні, доступними, цікавими й не потребували на виконання великих часових та фізичних (робота за комп'ютером має свої часові обмеження) затрат. Наприклад, вправа «Творче моделювання», робота в групах, підготовка мініпроектів тощо.

Вправа «Творче моделювання». Складаємо узагальнювальну таблицю. Ознайомтесь із вступною статтею тлумачного словника. Заповніть таблицю на тему «Тлумачний словник».

Тлумачний словник

Призначення	Будова	Використання

Робота в групах. На онлайн-сервісі LearningApps пройдіть за покликанням для вашого класу та виконайте запропоновані завдання:

- тренувальна вправа на визначення синонімічного/антонімічного ряду;
- тренувальна вправа на визначення синонімів/антонімів/омонімів тощо.

Примітка. Учителю необхідно провести попередню підготовку: розробка завдань на онлайн-сервісі LearningApps або ж обрати із запропонованих готових варіантів той, що найбільше підходить для здобувачів освіти; дати учням посилання на завдання; обговорити часові рамки виконання.

Мініпроект.

Уявіть, що ви мандруєте містом Лексикологія. Накресліть план-схему цього міста, доберіть відповідні слова.

Наприклад: 1 об'єкт – «Музей застарілих слів», 2 об'єкт – «Школа неологізмів», 3 об'єкт – «Арт-галерея омонімів» і т. д.

Під час дистанційного навчання вчитель може викладати завдання в групу або ж озвучити їх наприкінці уроку, узгоджує терміни виконання, критерії оцінювання, учні своєю чергою надсилають вчителю виконані завдання на особистий номер (без загального доступу). Не забуваймо про правила спілкування в групі, що радимо обговорити разом із учнями, оскільки це буде стимулювати їх до неухильного дотримання цих правил.

Пам'ятаймо про індивідуальний підхід до учнів. Тому завдання мають бути диференційовані (комусь достатньо виконати тести, а хтось може написати творче завдання).

Обов'язково повинен бути контроль із боку батьків під час такої форми навчання. По-перше, дитині доведеться значно більше часу проводити перед монітором, тому необхідно відслідковувати, щоб були перерви. По-друге, стежити, щоб діти не працювали вночі, адже підлітки полюбляють «гуляти» Інтернетом.

Модель дистанційного уроку може мати такі елементи:

1. Мотиваційний блок. Мотивація – необхідна складова дистанційного навчання, що повинна підтримуватися впродовж усього процесу навчання.
2. Інструктивний блок (інструкції й методичні рекомендації).
3. Інформаційний блок (система інформаційного наповнення).
4. Контрольний блок (система тестування й контролю).
5. Комунікативний і консультативний блок (система інтерактивної взаємодії учасників дистанційного уроку з учителем і між собою).

Вивчення програмового матеріалу за технологією дистанційного навчання рекомендуємо здійснювати різними способами:

- оприлюднювати завдання з відповідної теми для самостійної роботи учнів на сайті закладу освіти (можна дублювати у Viber групі для батьків);
- організувати щоденне навчальне онлайн-спілкування з учнями;
- розмішувати в мережі Інтернет (на Google Диску) мультимедійні матеріали (презентації, відеоролики тощо), що допоможуть учневі у вивченні зазначеної вчителем теми;
- надавати здобувачам освіти перелік інтернет-джерел, що сприятимуть засвоєнню програмового матеріалу.

Для організації освітнього процесу можна застосовувати засоби дистанційного навчання: МійКлас (<https://cutt.ly/qXcjoP0>), Google Classroom (<https://classroom.google.com>), Edmodo (<https://cutt.ly/vjM8sin>), Moodle (<https://cutt.ly/GjM8Iof>),

Потужні можливості YouTube дозволяють знайти різноманітний навчальний контент, а також додавати свої відеоматеріали. Сервіс дозволяє учням ознайомитися з цікавими фільмами за навчальними предметами; виконати завдання різного типу; пройти навчальний відеокурс, запропонований вчителем [5]. Як створити канал та завантажити на нього відео, можна дізнатися, перейшовши за QR-кодом.

Електронним ресурсом для організації дистанційного вивчення матеріалу може бути власний акаунт учителя, створений на сайті Blogger www.google.com.ua (покрокова інструкція щодо створення власного блогу розміщена за QR-кодом).

Віртуальні інтерактивні дошки – це досить ефективний інструмент для дистанційного навчання, що дає змогу продукувати матеріал (зображення, фото, відео та текст).

Види інтерактивних дошок:

- для малювання (Draw Note, Scribblar, CoSketch);
- для зберігання нотаток (Conceptboard, Scrumblr);
- для організації спільної роботи (Educreations, Linoit, Miro (RealtimeBoard), Padlet, Popplet, Realtimeboard, Rizzoma, Twiddla, Jambord);
- для створення інтерактивних плакатів (Wikiwall, Glogster).

Зручним інструментом для наочного структурування та яскравого відображення будь-якої інформації стали інтерект-карти (карти розуму,

ментальні карти, карти думок). Із їх допомогою можна упорядкувати величезні об'єми будь-яких відомостей, що сприяє більш ефективному їх переосмисленню та запам'ятовуванню. Рекомендуємо інструменти для створення ментальних карт: MindMeister, Mindomo, Coggle, Draw.io, Canva, XMind (англомовний ресурс).

Для створення тестів та проведення опитувань варто використовувати онлайн-сервіси: LearningApps.org, Google Forms, Classtime, Тесторіум, Kahoot. Під час планування роботи з елементами гри доцільно використовувати Classdojo. Створити ребуси, кросворди доцільно використовуючи можливості сайтів: Розвиток дитини, rebus1com (ребуси українською). Сервіс Quizlet дозволяє генерувати двосторонні флеш-картки з використанням візуальної, текстової та звукової опори.

Сервіси для створення хмарини слів – WordArt.com, WordItOut.

Цікаву, змістовну та яскраву презентацію можна створити за допомогою програми Canva, Prezi.

Зручні для використання електронні тренажери:

Здобувачі освіти в зручний для них час можуть виконувати завдання з обраної теми та закріплювати вивчений матеріал.

Існує багато електронних ресурсів, що стануть у нагоді вчителю мовно-літературної освітньої галузі. Їх можна використовувати як під час звичного освітнього процесу – на уроках, – так і під час дистанційного навчання.

Однак, обираючи той чи інший онлайн-ресурс для використання на уроці чи в для перевірки й закріплення матеріалу, обов'язково необхідно враховувати можливості всіх здобувачів освіти щодо виконання того чи іншого завдання (наявність технічних засобів, мережі «Інтернет» чи Wi-Fi, відсутність електричної енергії в населеному пункті тощо). За потреби необхідно запропонувати учням, які не мають змоги, виконати такі завдання на індивідуальних картках, вправи підручника тощо

Інтернет-ресурси для підготовки
уроків української мови і літератури

Антоненко-Давидович Б.Д.
Як ми говоримо

Безкоштовні відеоуроки
з української мови та
літератури

Велика чи мала літера

Відеоуроки з
української мови та
літератури за шкільною
програмою на каналі
YouTube
«Всеукраїнська школа
онлайн»

Відео уроки з
української мови та
літератури, підготовлені
фондом «Відкрита
політика»

Експрес-уроки
Олександра Авраменка

Онлайн-платформа
«Чиста мова»

Освітній проєкт
«Мова – ДНК нації»

Освітній проєкт
«На урок»

Освітня
онлайн-платформа
«Prometheus»

Офіційний сайт
української мови

Платформа
«iLearn»

Сайт Олександра
Авраменка

Сайт «Словотвір»

Словник української
мови в 11 томах

Словники України
онлайн: український
лінгвістичний портал

Студія онлайн-освіти
«EdEra»

Школа української мови
Івана Ющука

В епоху мобільних додатків вивчати мови стає значно цікавіше та зручніше. Щодо української, то перший такий додаток розробила команда освітнього проєкту «Мова – ДНК нації». Він називається Мова і доступний для безкоштовного завантаження в Google Play та App Store.

Додаток «Р. І. Д.» в ігровій формі допоможе у вивченні чи поглибленні знань української мови та культури. Матеріали подано у вигляді системи карток. Кожного дня користувач отримує для запам'ятовування три нових слова в супроводі пояснень, ілюстрацій та цікавих фактів чи цитат.

Гра-головоломка «Слова зі слова», що не тільки сприяє збільшенню словникового запасу, а й непогано тренує увагу та посидючість. Суть гри полягає в тому, що є кілька слів, із літер яких потрібно складати інші слова. Як тільки буде складено певну кількість слів, з'являться нові слова. За кожне вгадане слово гравець отримує монетки, на які в разі скрути можна купувати підказки.

Інтернет-ресурси для підготовки уроків зарубіжної літератури

Відеоуроки з зарубіжної літератури за шкільною програмою на YouTube. Всеукраїнська школа онлайн

Експрес-уроки із зарубіжної літератури (Академія Ольги Ніколенко)

Електронні інформаційні ресурси із зарубіжної літератури

Онлайн-бібліотека

Тести із зарубіжної літератури

YouTube-канал «Зарубіжна література»

Інтернет-ресурси для підготовки уроків іноземної мови

Безкоштовні вправи та відеоуроки для учнів з різним рівнем володіння німецькою мовою; мобільні додатки, ігри для вивчення німецької

Безкоштовні тематичні презентації, лексичні та граматичні вправи, лінгвокраїнознавчий матеріал для учнів усіх вікових категорій

Вебсайт, розроблений для вчителів, які навчають німецькій мові на початковому рівні; містить загадки, історії, музику тощо

Вправи з граматики
французької мови

Вправи з німецької мови
у форматах PDF та DOC
для вивчення граматики,
поповнення
словникового запасу та
засвоєння вивченого
матеріалу

Ігри для вивчення
лексики французької
мови

Матеріали
спеціалізованих сайтів
для вчителів англійської
мови (зокрема, сайт
Британської Ради в
Україні)

Онлайн-тестування;
онлайн-сервіси, для
створення тестів

Сайт для роботи з
французькою лексикою

Сайти-словники
французької мови

Сайт, на якому
розміщено вправи на
вивчення граматики
французької мови

Сайт, що містить
електронну бібліотеку
із завданнями для
розвитку навичок
читання

Уроки для всіх рівнів
володіння французькою:
від А1 до С2

Уроки німецької мови
початкового й
середнього рівнів
складності

YouTube-канал для
підлітків від
Британської Ради

Оскільки, у зв'язку із великою кількістю різної інформації (у тому числі фейкової), медіаграмотність відіграє визначну роль у формуванні компетентного здобувача освіти та майбутнього фахівця, то необхідно, на уроках філологічного напрямку, приділяти увагу її розвитку в учнів. Мовно-літературна освітня галузь Державного стандарту містить велику кількість компонентів, що свідчать на користь медіаосвіти, бо в сучасному інформаційному світі формування медіаграмотного учня стає пріоритетним завданням для освіти загалом і зокрема для вчителів філологічних дисциплін. Рекомендуємо ознайомитися та використовувати під час планування освітнього процесу навчально-методичний посібник «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 клас)».

Останнім часом ситуація в Україні напружена: пандемія, війна й ці події не найкращим чином впливають на психологічний та емоційний стан здобувачів освіти. Із метою саморегулювання психоемоційних станів у дітей, запобіганню виникнення тривожних станів і панічних атак у здобувачів освіти, підготовки до проведення уроків в умовах воєнного та післявоєнного стану ,

варто ознайомитися із посібником для вчителів закладів загальної середньої освіти, розроблений Громадською організацією «GoGlobal» спільно з Центром «Розвиток КСВ» та експертною платформою Career Hub у рамках програми «Мріємо та діємо» «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни».

У посібнику містяться відповіді на такі питання:

- чому вчителю важливо піклуватися про власний емоційний стан;
- як піклуватися про себе та налаштуватися на роботу в умовах невизначеності;
- як діти різного віку переживають та реагують на стрес під час війни;
- чому проблеми булінгу, суїцидальної поведінки та насильства актуалізуються в період війни і як варто діяти вчителю;
- як підтримати дітей та які техніки може застосовувати вчитель, аби допомогти учням впоратися зі стресом

Корисний контент щодо психологічної підтримки здобувачів освіти

Інформаційні
майданчики,
підготовлені
психологічною службою
Сумського ОІШПО

Матеріали проєкту
психологічної підтримки
«Поруч»

Матеріали
«Психологічна
підтримка педагогів»
Державної служби
якості освіти України

Методичні рекомендації
Міністерства освіти і
науки України «Перша
психологічна допомога.
Алгоритм дій»

Підтримка дітей під час
війни. Платформа
психологічної
підтримки.

Поради від експертів
ЮНІСЕФ

Отже, перед учителем, учнями й батьками наразі постало надзвичайно важливе й складне завдання – упровадження нового Державного стандарту в умовах правового режиму воєнного стану. І лише за сприяння та докладання максимуму зусиль усіх учасників освітнього процесу ця місія буде вдало виконана.

РОЗДІЛ V. ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Він актор, але його глядачі і слухачі не
аплодують йому.*

*Він скульптор, але його роботи ніхто
не бачить.*

*Він лікар, але його пацієнти рідко
дякують за лікування
та далеко не завжди бажують
лікуватися.*

*Де ж йому взяти сили для щоденного
натхнення?*

*Тільки в самому собі, тільки у
свідомості величі своєї справи.*

С. Соловейчик

Згідно з Концепцією «Нова українська школа», на вчителя покладається відповідальність підготувати згуртовану спільноту творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих, які здатні будуть забезпечити потужну державну й конкурентну економіку. Тому перспективи розвитку освітньої галузі орієнтовані на формування професійної компетентності педагога.

Образ покоління дітей-центеніалів ХХІ століття засвідчує, що НУШ потребує нового, успішного вчителя, який може стати «агентом змін» і буде відкритим до трансформацій.

Із орієнтацією на мету повної загальної середньої, випускник НУШ – це особистість (цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення), патріот (патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини), інноватор (інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя [30]).

У зв'язку із принципово новими умовами управління освітнім процесом (педагогічна освіта переорієнтовуватиметься на особистісно орієнтовані, компетентнісні засади, педагогіку партнерства, індивідуальний підхід; широке використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм), варто зауважити на основні функції, що покладаються на вчителя, і які він повинен виконувати задля оволодіння професійними компетентностями, знаннями, вміннями та навичками.

Відповідно до функцій учителя змінюються і його ролі – не як єдиного наставника та джерела знань, а як тьютора, фасилітатора, коуча, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [30].

Перша роль, що втілюється вчителем – тьютор:

– особа, яка веде індивідуальні або групові заняття із учнями, репетитор, наставник;

– спеціаліст із формування майбутнього, який має розгледіти потенціал і змоделювати до нього дорогу;

– тьютор прагне стати «філіалом батьків» у школі: він за соціалізацією, спілкуванням, виховання; має завоювати таку ж прив'язаність від дитини, яку вона дарує батькам; його думка неодмінно вагома, а підтримка – авторитетна;

– тьютор має: сприймати учня як цілісну особистість з урахуванням його характеру, темпераменту, рівня знань, талантів, інтересів, ціннісних настанов; ділитися власним досвідом та знаннями; бути наполегливим; чітко висловлювати власну думку; зосереджуватися не на проблемах, а на їх вирішенні; вміти знаходити в учня прихований потенціал; концентруватися на сильних сторонах здобувачів освіти;

– тьютор володіє сучасними освітніми технологіями, є фахівцем у своїй сфері діяльності та може підтримати пошуки свого підопічного в науковій, дослідницькій діяльності [35].

Фасилітація – це специфічний вид діяльності вчителя, що має за мету допомагати учню в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей. Фасилітатор – фахівець, який не зацікавлений у підсумках обговорення, із якимось конкретним рішенням, не представляє інтереси жодної з груп-учасників чи персоналій і не бере прямої участі в обговоренні, але несе відповідальність за якісне виконання завдань і є супровідником навчальної групи в їхньому особистому розвитку [34].

Ще одна роль вчителя – коуч (від англ. coach – тренер), той що займається, відповідно, коучингом, знову ж таки – від англ. coaching – тренерством, вишколом. Коуч допомагає знайти відповіді на власні запитання підопічних, відпрацьовує до автоматизму різні життєві та професійні ситуації.

Більш поширене в педагогічній літературі поняття «ментор». В освітньому контексті ментор, як термін, почали використовувати в значенні синоніма до слів «учитель», «порадник», «наставник», «консультант». Це людина, яка має інтерес у розвитку знань, умінь, навичок та міжособистісних стосунків учасників освітнього процесу. На відміну від наставника, ментор самостійно встановлює інтенсивність та напрямок освітнього процесу. Завдання ментора – допомагати тоді, коли здобувач освіти просить про допомогу [3].

Із новими ролями та поглядами на діяльність учителя зростають вимоги до його рівня професіоналізму, професійної компетентності.

У січні 2021 року, у межах національної кампанії «Класний вчитель», за сприяння Міністерства освіти і науки України, проводилося опитування серед учителів і батьків учнів щодо їхніх очікувань від сучасних учителів.

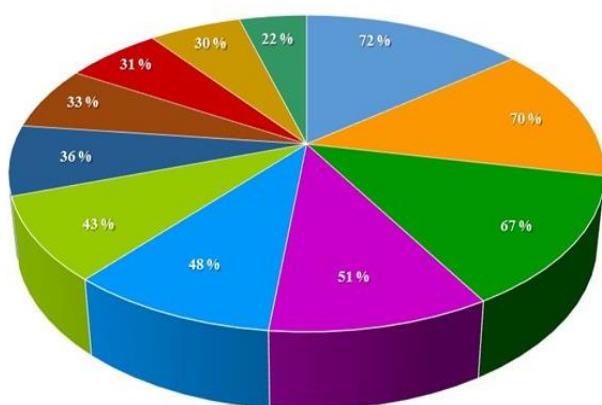
Опитуваним запропонували сформувати портрет ідеального вчителя, обравши найважливіші компетентності, якими той має володіти. Ці компетентності, зокрема, закладені в новий професійний стандарт вчителя, який був затверджений наприкінці 2020 року. Результати опитування представлені на рисунку 5.1.

Рисунок 5.1 – Результати опитування українців щодо ідеального образу вчителя

Бачення ідеального вчителя батьками й вчителями здебільшого сходиться. Проте, є і невеликі відмінності в очікуваннях. Так, учителі його головною рисою вважають вміння зацікавити навчанням і надихати учнівство, водночас батьки віддають перевагу повазі та рівному ставленню до всіх учнів. За результатами опитування компетентності ідеального вчителя ранжовані від найбільш до найменш очікуваних представлені на рисунку 5.2.

Портрет сучасного вчителя, очікуваний батьками

- повага до кожного учня, рівне ставлення до всіх – 72% ;
- уміння зацікавити навчанням, надихати учнівство – 70% ;
- розуміння дітей, вміння знаходити з ними спільну мову – 67% ;
- здатність розкривати учнівський потенціал – 51% ;
- комунікабельність, відкритість до спілкування – 48% ;
- терплячість та самоконтроль – 43% ;
- турбота про здоров'я та емоційний стан учнівства – 36% ;
- оригінальний стиль викладання – 33% ;
- уміння розв'язувати конфлікти – 31% ;
- досконале знання свого предмета – 30% ;
- вимогливість до учнівства – 22%.

Рисунок 5.2 – Портрет сучасного вчителя

Найбільш визначальними для створення безпечного й здорового освітнього середовища, респонденти – і батьки, і вчителі, визначили одні й ті самі складові:

- забезпечення комфортних та безпечних умов перебування здобувачів освіти в школі;
- турботу про здоров'я та емоційний стан учнів;
- уміння організувати освітній простір, що надихає.

На замовлення громадської спілки «Освіторія», для премії Global Teacher Prize Ukraine, дослідницька компанія Kantar Україна провела опитування про роль та важливість роботи вчителя. Респондентів просили оцінити за 10-бальною шкалою, наскільки важливою є робота вчителя та як її цінують в Україні (рис. 5.3).

Рисунок 5.3 – Сприйняття роботи вчителя в суспільстві

В опитуванні респондентів попросили обрати судження, що, на їхню думку, визначає роль учителя (рис. 5.4).

Рисунок 5.4 – Роль учителя в освітньому процесі

Окрім головної вимоги до вчителя – професійної компетентності, важливе місце зайняло вміння педагога підтримати здобувачів освіти. Особливо це актуально в умовах сьогодення.

На думку більшості респондентів, головне завдання вчителя полягає в допомозі учням розвинути вміння та навиків (рис. 5.5).

Рисунок 5.5 – Завдання вчителя в освітньому процесі

Одним із основних напрямів реформування освіти є удосконалення рівня професійної компетентності вчителя.

Відповідно до статті 59 п.1 Закону України «Про освіту» (2021 р.) професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види й форми зростання [30].

Формула Нової школи складається з дев'яти ключових компонентів, серед яких – умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно [30].

Професійна компетентність учителя – це його діяльність, що сприяє здійсненню на високому рівні педагогічного спілкування, реалізацію особистості, досягненню високих результатів у навчанні та вихованні здобувачів освіти, а отже й постійному професійному рості, самовдосконаленні, самоосвіті. Професійно компетентний учитель справляє позитивний вплив на формування творчих здібностей здобувачів освіти в освітньому процесі; досягає кращих результатів у своїй професійній діяльності; сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Безумовно навчити себе значно складніше, ніж когось, така діяльність передбачає: самооцінку, самооблік, самовизначення, самоорганізацію, самореалізацію, самокритичність, самоконтроль, саморозвиток. Основні вміння, що характеризують кожний із критеріїв, зазначені в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1 – Критерії самоосвітньої діяльності вчителя

САМО	оцінка	уміння оцінювати свої можливості
	облік	уміння вибирати своє місце в житті, у суспільстві
	визначення	встановлення власних особливостей, можливостей, здібностей; вибір критеріїв, норм оцінювання себе
	організація	уміння знайти джерело пізнання й адекватні свої можливостям норми самооцінки; планування своєї діяльності; тайм-менеджмент
	реалізація	реалізація особистістю своїх можливостей
	критичність	уміння критично оцінювати власні переваги й недоліки
	контроль	здатність контролювати свою діяльність
	розвиток	результат самоосвіти

Професійна компетентність учителя оцінюється рівнем сформованості професійно-педагогічних умінь:

- педагогічні вміння – сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях; частина цих дій може бути автоматизованою (навички);

- аналітичні вміння оптимізують уміння аналізувати педагогічні явища, осмислювати роль кожного елемента в структурі цілого й у взаємодії з іншими;

- прогностичні вміння сприяють управлінню освітнім процесом, прогнозуванню результатів роботи;

- проєктивні вміння забезпечують конкретизацію цілей навчання та поетапну їх реалізацію;

- рефлексивні вміння сприяють здійсненню вчителем контрольної оцінювальної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення й аналіз власних дій;

- зміст практичної готовності вчителя виражається в предметних уміннях (організаторські та комунікативні вміння);

- мобілізаційні вміння вчителя обумовлені привертанням уваги учнів і розвитком у них стійких інтересів до навчання, праці та інших видів діяльності;

- інформаційні вміння пов'язані з безпосереднім поясненням навчальної інформації, із методами її отримання та обробки;

- розвивальні вміння сприяють визначенню «зони найближчого розвитку» окремих учнів, класу в цілому;

- орієнтаційні вміння спрямовані на формування морально-ціннісних установок здобувачів освіти й наукового світогляду;

- перцептивні вміння допомагають розуміти інших (учнів, учителів, батьків).

Особистісному зростанню вчителя й підвищенню рівня його професійної компетентності сприяють: високий духовно-моральний імідж закладу освіти, що забезпечує сприятливі творчі умови роботи; систематична самоосвітня діяльність учителя, включає навчання на курсах підвищення кваліфікації, проходження онлайн-курсів, участь у вебінарах, проєктах, конкурсах, конференціях, семінарах, тренінгах тощо; особистісно зорієнтована методична підтримка діяльності вчителя; акцент на інноваційному, творчо-пошуковому компоненті професійної діяльності; об'єктивна оцінка результатів; моральне й матеріальне стимулювання.

За допомогою систематичної та ефективної самоосвітньої діяльності постійно вдосконалюється професійна майстерність учителя, як наслідок, – формується його авторитет серед учнів, батьків, колег. Учитель, який постійно розвивається, йде в ногу з часом, сам створює свій імідж і наближається до найвищого рівня – Майстра. Цьому сприяє безліч факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Але, беззаперечним залишається одне – систематичне сомовдосконалення педагога. Він має оволодіти певним набором якостей та компетентностей (рис. 5.6).

Модель учителя-майстра

Компетентності	Творчі якості
Продуктивна	Креативність (здатність виробляти нові ідеї)
Предметна	Інтуїція (виявлення суттєвості)
Методична	Дивергентність (здатність знайти декілька шляхів вирішення проблеми)
Комунікативна, соціальна	Оригінальність (наявність творчої уяви та креативних підходів)
Управлінська	Асоціативність (уміння проводити аналогію)
Інформаційна	
Психологічна, мотиваційна	
Професійність	Особисті якості
Бездоганне знання предмета	Соціальна відповідальність
Любов до дітей	Прагнення до самоосвіти
Розумна вимогливість	Духовна культура, інтелігентність, гуманність, оптимізм
Педагогічний такт та педагогічне передбачення	Критичність і самокритичність
Інноваційність	Креативність мислення

Рисунок 5.6 – Модель учителя-майстра

Професійний стандарт втілює сучасний підхід до визначення переліку та опису загальних і професійних компетентностей вчителя.

Документ визначає загальні компетентності (таблиця 5.3) та професійні компетентності (таблиця 5.4) [24].

Таблиця 5.3 – Загальні компетентності вчителів

Компетентність	Характеристика
Громадянська	Здатність діяти відповідно і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку
Соціальна	Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня
Культурна	Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження
Лідерська	Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети
Підприємницька	Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості

Таблиця 5.4 – Професійні компетентності вчителів

Компетентність	Характеристика
1	2
Мовно-комунікативна	Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою; із урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти; навчання учнів іноземній мові та спілкування іноземною мовою у професійному колі (для вчителів іноземної мови); формування й розвиток мовно-комунікативних умінь та навичок
Предметно-методична	Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів; формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та вміння, спільні для всіх компетентностей; здійснювати інтегроване навчання учнів; добирати та використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання й розвитку учнів; розвивати критичне мислення; здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу; формувати ціннісні ставлення учнів
Інформаційно-цифрова	Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності; ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні освітні ресурси; використовувати цифрові технології в освітньому процесі
Психологічна	Здатність визначати й враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів; використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності; формувати мотивацію учнів та організувати їхню пізнавальну діяльність; формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною
Емоційно-етична	Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей й систем у глобальному світі

Продовження таблиці 5.4

1	2
Компетентність педагогічного партнерства	Здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями в освітньому процесі; залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства; працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам із особливими освітніми потребами
Інклюзивна	Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища; до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами; забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів
Здоров'язбережувальна	Здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу; здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями щодо безпеки життєдіяльності; формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; зберігати фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності; надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу
Проектувальна	Здатність проектувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів
Прогностична	Здатність прогнозувати результати освітнього процесу; планувати освітній процес
Організаційна	Здатність організувати освітній процес, процес виховання і розвитку учнів; різні види й форми навчальної та пізнавальної діяльності учнів
Оцінювально-аналітична	Здатність здійснювати оцінювання результатів навчання учнів; аналізувати результати навчання; забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання
Інноваційна	Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; використовувати інновації у професійній діяльності; застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності
Здатність до навчання впродовж життя	Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя; взаємодіяти і іншими вчителями на засадах партнерства та підтримки

1	2
Рефлексивна	Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби

Професійний стандарт дозволяє вчителям визначати чіткі орієнтири власного професійного розвитку, а також запобігає ризикам необ'єктивного оцінювання професійних компетентностей вчителів під час їхньої сертифікації.

Учителі мовно-літературної освітньої галузі – носій високої національної культури. Крім зазначених компетентностей, він має формувати та розвивати в собі такі: літературно-художню, фонетичну, фонологічну, морфологічну, акцентологічну, орфоепічну, орфографічну, морфологічну, синтаксичну, стилістичну, фоностилестичну, пунктуаційну тощо.

Портрет сучасного вчителя від А до Я

Авторська система діяльності вчителя української мови й літератури.

Багатство мовлення вчителя української мови й літератури.

Веб-ресурси навчальних дисциплін (програм), дистанційні курси.

Готовність до інноваційної професійно-педагогічної діяльності.

Дистанційне навчання.

Експресивність мовлення вчителя.

Жестикуляція.

Загальнокультурна компетентність.

Інформаційно-комунікаційна компетентність.

Компетентна активність.

Літературно-творчі здібності.

Майстер-клас.

Неперервна освіта.

Ораторська майстерність.

Педагогічна майстерність учителя української мови й літератури.

Рефлексія педагогічної діяльності.

Самоаналіз професійно-педагогічної діяльності.

Творчість художньо-педагогічна.

Українознавча компетенція.

Функціонально-стилістична компетенція.

Художньо-естетичний смак.

Ціннісно-світоглядна компетентність.

Чистота мовлення вчителя української мови і літератури.

Шлях професійного розвитку вчителя- словесника.

Щоденник (блог).

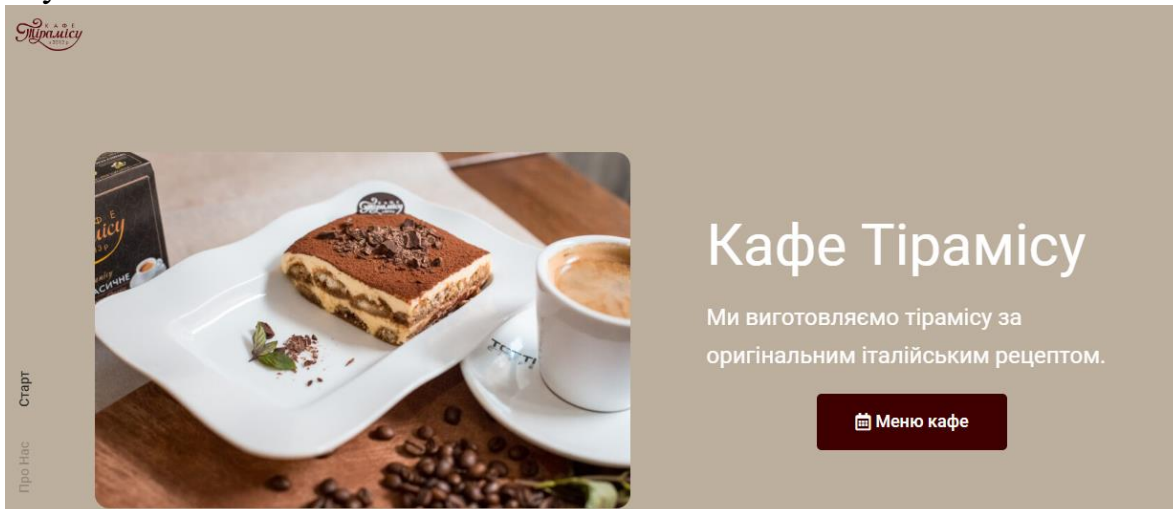
«Я-концепція».

Ознакою професійності вчителя НУШє володіння :

1) компетентнісним підходом – це спрямування освітнього процесу на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей особистості,

результатом якого є формування загальної компетентності людини як її інтегрованої характеристики. Приклад компетентнісно орієнтованого завдання:

Розгляньте рекламний допис, подумайте, чи правильно написано слово «тірамісу».

Кафе Тірамісу

Ми виготовляємо тірамісу за оригінальним італійським рецептом.

Меню кафе

<https://www.cafetiramisu.com.ua/>

Перегляньте експрес-урок Олександра Авраменка й дізнайтеся як правильно писати: «тірамісу» чи «тирамісу»; повторіть правило написання слів іншомовного походження (правило «дев'ятки»), скориставшись QR-кодом.

Спишіть, вставляючи пропущені букви.

Арах...с, б...сквіт, ван...лін, еск...мо, імб...р, капуч...но, л...мон, п...ца, рав...олі, т...рам ...су, ч...зкейк.

Складіть рекламне гасло для закладу харчування, використайте, за власним вибором, записані слова – назви напоїв та страв.

2) інтегрованим підходом, що спрямований на формування цілісної картини світу здобувачів освіти на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей (навчальних предметів). Наприклад, під час опрацювання теми «Українська мова в житті українців» доцільно звернути увагу школярів на національні символи, зокрема рушник, як один із способів формування моральної культури. На прикладі тестового та ілюстраційного матеріалів ознайомити учнів із різновидами орнаментів та їх значенням на рушниках.

Учням можна запропонувати створити хмару слів, що асоціюється в них зі словами «рушник», «орнамент» за допомогою спеціальних програм.

WordItOut

WORDART

WordCloud Generator
By MonkeyLearn

Практичною частиною може бути створення орнаменту рушника свого регіону або його розмалювка в програмі Paint.

3) особистісно-орієнтованим підходом – цілеспрямований, планомірний, спеціально організований освітній процес, спрямований на розвиток учня, становлення його як особистості з урахуванням його індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей. Наприклад, опрацьовуючи тему «Значення мови в житті людини й суспільства» об'єднуємо учнів у групи, ураховуючи їхній рівень знань, і пропонуємо виконати завдання різної складності.

1 група. Поєднайте частини прислів'їв, поясніть їх значення, визначте за ними значення мови в житті людини й суспільства.

Рідна мова – не полова	як ліхтар без світла
Гостре словечко	її за вітором не розвієш
Не кидай слова	коле сердечко
Голова без розуму	на вітер

2 група. Мова виконує комунікативну, мислетворчу, пізнавальну, об'єднувальну функцію. Визначте, які картинки яким функціям мови відповідають. Які картинки вказують на вербальні (словесні), а які невербальні (жести, міміка, картинки-символи, символічні знаки) способи спілкування. Свою відповідь обґрунтуйте.

1

2

3

4

5

3 група. Прочитайте слова, знайдіть у них «заховані» слова та запишіть.

Батьківщина –

Багаторазовий –

Відкладати –

Макарони –

Остерігатися

Світанок –

4 група. Завдання «Паліндром». З'ясуйте значення поняття «паліндром», опрацювавши статтю вікіпедії за QR-кодом. Придумайте 5 слів-паліндромів.

4) діяльнісним підходом – спрямованістю освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Під час вивчення теми «Лексикологія» запропонуйте учням вправу «Ідентифікація слова», що дає змогу поповнити словниковий запас школярів, зміцнити навички роботи зі словом, тлумачним словником та словником синонімів, а також сприяє виробленню уваги до слова й уміння швидко орієнтуватися в лексичному матеріалі.

Учні отримують аркуші, на яких написані певні слова та їхні можливі тлумачення. Завдання – ідентифікувати ці слова шляхом добору визначень, синонімів, відповідників. У разі потреби, здобувачі освіти можуть скористатися тлумачним словником.

З'ясувавши значення слів, створити синонімічний ряд й ввести слова-синоніми в діалог на задану вчителем тему. Учні можуть перевірити чи правильно дібрані синоніми, скориставшись синонімічним словником.

Основою підвищення професійної компетентності вчителя є:

1. Формування методичного середовища або професійна взаємодія з колегами, тобто участь у колективних та групових інноваційних формах методичної роботи: співпраця у творчих групах, дослідній діяльності, організація консультативно-методичних груп, педагогічні чи психологічні тренінги, підготовка матеріалів передових педагогічних ідей; підготовка й видання друкованих видань.

2. Формування гнучкої системи безперервної освіти вчителя:

– інноваційний підхід учителя до вдосконалення рівня професійної компетентності (участь у проведенні семінарів, творчих столів, наукових досліджень, розробка та публікація навчально-методичних матеріалів, авторських програм, робота в складі творчих груп, участь у професійних конкурсах тощо);

– самоосвітня діяльність (епізодична й планова) учителя, саморозвиток, пошук шляхів професійної самореалізації; здійснення безперервного навчання;

– складання плану самовдосконалення професійної компетентності: вивчення передового досвіду колег, проведення відкритих уроків, самоаналіз уроків, обговорення відвіданих уроків, участь у конкурсах тощо;

– цілеспрямована систематична робота над методичною темою;

– збір та укладання творчого портфолію вчителя – колекція власної бази кращих уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці й позаурочній діяльності, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображають зусилля вчителя, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми. У портфолію включаються зразки робіт у письмовому чи друкованому вигляді, відеоматеріали, щоденник рефлексії, зразки дитячих робіт, фотографії компонентів освітнього процесу;

– самовиховання, удосконалення методів, прийомів і форм навчально-виховної взаємодії зі здобувачами освіти; вироблення індивідуально-творчого стилю роботи;

– рефлексія власної діяльності (через об'єктивну оцінку прийти до самореалізації); ведення щоденника рефлексії, в якому вчителя, залишаючись сам-на-сам, обмірковує власний досвід, види діяльності, визначає нові шляхи втілення творчих планів, прогнозує стратегії для покращення діяльності, визначає успіхи й невдачі, визначає комунікативну стратегію уроку тощо;

– самокорекція.

3. Створення інформаційно-освітнього простору з рівноправним доступом всіх учителів до інформаційно-освітніх ресурсів: блогу; робочої сторінки в соціальних мережах тощо.

4. Готовність до інноваційної діяльності, пріоритет освітніх технологій:

– апробація сучасних науково-методичних концепцій, виявлення та впровадження освітніх продуктивних технологій навчання і виховання, що допоможуть здобувачам освіти з успіхом виконувати навчальні завдання;

– забезпечення методичного супроводу освітнього процесу: розробка авторських програм, спеціальних і факультативних курсів;

– системне використання міжпредметних зв'язків і міжпредметної інтеграції, тобто інтегративного підходу;

– поповнення власного арсеналу інноваційними технологіями, засобами для проведення ефективних уроків;

– організація творчого педагогічного процесу, оскільки підвищення фахової підготовки можливе тільки у творчості. Творча робота вчителя можлива як результат самостійного навчання з обов'язковим цілепокладанням та врахуванням можливостей, здобутків, інтересів самого педагога.

Таким чином, формування компетентності входить до загального контексту формування особистості. Тому важливим аспектом розуміння компетентності є її оцінно-світоглядна спрямованість, що характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці. Тут враховується здатність людини давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, що призводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей.

Розвиток педагогічної майстерності вчителя-словесника – неперервний багаторівневий циклічний процес. Педагогічна майстерність – це відкрита самоорганізувальна, складноструктурована й водночас керована система, розвиток якої забезпечується певними зовнішніми й внутрішніми механізмами функціонування, зокрема оволодіння вчителем мовно-літературної освітньої галузі основами педагогічної майстерності, подальшого професійного формування, розширення діяльнісної сфери та спектру інноваційних ролей і функцій, самовдосконалення, прагнення до неперервного професійного та особистісного зростання протягом усього життя.

Для професійного зростання рекомендуємо вчителям мовно-літературної освітньої галузі використовувати онлайн-ресурси, що систематично наповнюються новими матеріалами. Тому важливо слідкувати за актуальними новинами на їх сайтах .

Академія
інноваційного
розвитку
освіти

Безкоштовні
вебінари для
вчителів
німецької
мови від
Goethe-Institut

Вебінари та
відео
тренінги для
вчителів
англійської
мови

Дистанційна
академія ВГ
«Основа»

Курси для
вчителів
німецької
мови на
платформі
Goethe-Institut

Курси для
вчителів
французької
мови за
програмою
PRO-FLE

Курси
підвищення
кваліфікації
на освітньому
проєкті
«Всеосвіта»

Курси
підвищення
кваліфікації
на освітньому
проєкті
«На урок»

Освітня
платформа
AtomsHub

Платформа
ВУМ
(Відкритий
Університет
Майдану)

Платформа
«Уміти»

Сайт
Сумського
ОІППО

Студія
онлайн-освіти
EdEra

Тренінговий
центр хабу
«Освіторія
Медіа»

Український
громадський
проєкт
масових
відкритих
онлайн-курсів
«Prometheus»

Український
проект
«Якість
освіти»

Oxford
University
Press: English
Language
Teaching

Ukrainian
English
Language
Teacher
Learning
Platform

«Якщо людина не знає, до якої мети вона рухається, для неї жоден вітер не буде попутним» – сказав Сенека. Ці слова вдало розкривають зміст самоосвіти вчителів, бо вона є основною формою підвищення професійної педагогічної компетентності, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи. Самоосвіта – це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення; це усвідомлений рух від: «Я» реального до «Я» ідеального через «Я» сформоване.

*Зроби крок і дорога
з'явиться сама собою*

Стів Джобс

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байдаченко Т., Гарна С., Головіна О., Попова Т., Ціко І., Шингоф І., Щербатюк В. та ін. Методичний путівник Нової української школи: мовно-літературна освітня галузь: збірник науково-практичних матеріалів / за заг. ред. І. Ціка. Краматорськ : Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. 215 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Гусак В. Нові ролі педагога у контексті реформ сучасної української школи. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ* : матеріали науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29 квітня 2019. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=79> (дата звернення: 02.08.2022).
4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898. URL: <https://cutt.ly/DZs4WZM> (дата звернення: 07.07.2022).
5. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 198 с.
6. Дятленко Т., Білясник М., Волницька В., Семенов О. Українська мова : конспекти уроків для вчителів 5 пілотн. кл. закл. загальної середньої освіти. Частина I / Т. Дятленко, М. Білясник., В. Волницька, О. Семенов – Тернопіль : Астон, 2021. – 122 с. : іл.
7. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України / гол. ред. В. Кремень; заст. гол. ред. В. Луговий, О. Топузов; відп. наук. секр. С. Сисоєва : 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
8. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
9. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту». URL: <https://cutt.ly/4ZpWxUj> (дата звернення: 10.07.2022).
10. Закон України від 16.01.2020 № 463-IX «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://cutt.ly/wZpEskD> (дата звернення: 10.07.2022).
11. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://cutt.ly/rZpENFH> (дата звернення: 07.07.2022).
12. Лист Міністерства освіти і науки України від 06.08.21 № 4.5/2303-21 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». URL: <https://surl.li/apljn> (дата звернення: 14.07.2022).
13. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і

науки України від 12.07.2021 № 795 / В. Архипова, С. Січкара, С. Шило. URL: <https://cutt.ly/4Zdj3GR> (дата звернення: 10.07.2022).

14. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / Н. Богданець-Білоskalенко, В. Снегір'єва, О. Фідкевич. URL: <https://cutt.ly/iZdz1jj> (дата звернення: 11.07.2022).

15. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / Є. Волощук. URL: <https://cutt.ly/7ZdlXxJ> (дата звернення: 11.07.2022).

16. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / Н. Голуб, О. Горошкіна. URL: <https://cutt.ly/vZdasgK> (дата звернення: 10.07.2022).

17. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / О. Заболотний, В. Заболотний, В. Лавринчук, К. Плівачук, Т. Попова. URL: <https://cutt.ly/LZdseVp> (дата звернення: 10.07.2022).

18. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / І. Зимомря, В. Мойсюк, М. Трифан, І. Унгурян, М. Яковчук. URL: <https://cutt.ly/6ZdxZ4r> (дата звернення: 12.07.2022).

19. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Юлдашева, Н. Рудніцька, В. Туряниця, С. Тіхоненко, М. Вітко, Т. Джангобекова. URL: <https://cutt.ly/GZdzjI9> (дата звернення: 11.07.2022).

20. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Юлдашева, Н. Рудніцька, В. Туряниця, С. Тіхоненко, М. Вітко, Т. Джангобекова. URL: <https://cutt.ly/QZdzTuD> (дата звернення: 11.07.2022).

21. Модельна навчальна програма «Іноземна мова 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / В. Редько, О. Шаленко, С. Сотникова, О. Коваленко, І. Коропецька, О. Якоб, І. Самойлюкевич, О. Добра, Т. Кіор. URL: <https://cutt.ly/yZdcrD2> (дата звернення: 12.07.2022).

22. Модельна навчальна програма «Друга іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / В. Редько, О. Шаленко, С. Сотникова,

О. Коваленко, І. Коропецька, О. Якоб, І. Самойлюкевич, О. Добра, Т. Кіор, М. Мацькович, Л. Глинюк, Є. Браун. URL: <https://cutt.ly/3Zdxn76> (дата звернення: 12.07.2022).

23. Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / І. Старагіна, В. Новосолова, В. Терещенко, Ю. Романенко, М. Блажко, П. Ткач, А. Панченков, О. Волошенюк. URL: <https://cutt.ly/6Zdlwnc> (дата звернення: 10.07.2022).

24. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / М. Чумарна, Н. Пастушенко. URL: <https://cutt.ly/5ZdkWAl> (дата звернення: 10.07.2022).

25. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / Т. Яценко, Т. Качак, В. Кизилова, В. Пахаренко, С. Дячок, Л. Овдійчук, О. Слижук, В. Макаренко, І. Тригуб. URL: <https://cutt.ly/cZdjW0d> (дата звернення: 10.07.2022).

26. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / Т. Яценко, І. Тригуб. URL: <https://cutt.ly/0ZdlWYX> (дата звернення: 10.07.2022).

27. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://cutt.ly/wX9EIQi> (дата звернення: 09.08.2022)

28. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://cutt.ly/nZs76RG> (дата звернення: 07.07.2022).

29. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». URL: <http://surl.li/cddtm> (дата звернення: 21.07.2022).

30. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: ухвалено рішенням Колегії МОН України від 27.10.2016 / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Колашнікова та ін. ; заг. ред. М. Грищенко. Київ. 2016. URL: <https://cutt.ly/LZpTeBt> (дата звернення: 10.07.2022).

31. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

32. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.

33. Нова українська школа: путівник для вчителя 5–6 класів : навчально-методичний посібник / за ред. А. Черній ; відп за вип. В. Салтишева. Рівне : РОІППО, 2022. 168 с.

34. Фісун О. (2010). Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків. Вип. 34, С. 133–139. URL: <https://cutt.ly/MXbYhPf> (дата звернення: 02.08.2022).

35. Швець Т. Тьюторські компетенції, або Чому не кожний вчитель може стати тьютором. URL: <https://cutt.ly/NXbYvr2> (дата звернення: 08.02.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Критерії оцінювання діалогу

Рівень	Бали	Характеристика складених учнями діалогів
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Початковий (Бали цього рівня одержують учні/учениці, успіхи яких у самотньому складанні діалогу поки що незначні)	1	Учень/учениця має значні труднощі в підтриманні діалогу. Здебільшого він/вона відповідає на запитання лише «так» чи «ні» або аналогічними уривчастими реченнями ствердного чи заперечного характеру.
	2	Учень/учениця відповідає на елементарні запитання короткими репліками, що містять недоліки різного характеру, але сам/сама досягти комунікативної мети не може.
	3	Учень/учениця бере участь у діалозі за найпростішою за змістом мовленнєвою ситуацією, може не лише відповідати на запитання співрозмовника, а й формулювати деякі запитання, припускаючись помилок різного характеру. Проте комунікативна мета досягається ним/нею лише частково.
Середній (Балів цього рівня заслуговують учні/учениці, які досягли певних результатів у складанні діалогу за двома-чотирма показниками з нескладної теми, але за іншими критеріями результати поки що незначні)	4	Учень/учениця бере участь у діалозі з нескладної за змістом теми, в основному досягає мети спілкування, проте репліки його/її недостатньо вдалі, оскільки не враховують належним чином ситуацію спілкування, не відзначаються послідовністю, доказовістю; трапляється чимало помилок у доборі слів, побудові речень, їх інтонуванні тощо.
	5	Учень/учениця бере участь у діалозі за нескладною за змістом мовленнєвою ситуацією, додержує елементарних правил поведінки в розмові, загалом досягає комунікативної мети, проте допускає відхилення від теми, мовлення його/її характеризується стереотипністю, недостатньою різноманітністю і потребує істотної корекції тощо.

Продовження додатку А

1	2	3
	6	Учень/учениця успішно досягає комунікативної мети в діалозі з нескладної теми, його/її репліки загалом є змістовними, відповідають основним правилам поведінки у розмові, нормам етикету, проте їм не вистачає самостійності суджень, їх аргументації, новизни, лаконізму в досягненні комунікативної мети, наявна певна кількість помилок у мовному оформленні реплік тощо.
Достатній (Балів цього рівня заслуговують учні/учениці, які самостійно, у цілому вправно за більшістю критеріїв склали діалог з теми, що містить певну проблему, продемонстрували належну культуру спілкування, проте за деякими з критеріїв(від 2-х до 4-х) їх мовлення ще містить певні недоліки)	7	Діалогічне мовлення учня/учениці за своїм змістом спрямовується на розв'язання певної проблеми, загалом є змістовним, набирає деяких рис невимушеності; з'являються елементи особистісної позиції щодо предмета обговорення, правила спілкування в цілому додержуються, але ще є істотні недоліки(за 4-ма критеріями): невисокий рівень самостійності й аргументованості суджень, можуть траплятися відхилення від теми, помилки в мовному оформленні реплік тощо.
	8	Учень/учениця загалом вправно бере участь у діалозі за ситуацією, що містить певну проблему, досягаючи комунікативної мети, висловлює судження і певною мірою аргументує їх з допомогою загальновідомих фактів, у діалозі з'являються елементи оцінних характеристик, узагальнень, що базуються на використанні прислів'їв і приказок, проте допускаються певні недоліки за кількома критеріями(3-ма).

Продовження додатку А

1	2	3
	9	Учень/учениця самостійно складає діалог з проблемної теми, демонструючи загалом достатній рівень вправності і культури мовлення (чітко висловлює думки, виявляє вміння сформулювати цікаве запитання, дати влучну, дотепну відповідь, виявляє толерантність, стриманість, коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника), але в діалозі є певні недоліки за 2-ма критеріями, наприклад: нечітко виражається особиста позиція співбесідників, аргументація не відзначається оригінальністю тощо.
Високий (Балів цього рівня заслуговують учні/учениці, які продемонстрували високу культуру спілкування, переконливо аргументуючи свої думки з приводу проблемної теми, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; змогли зіставити різні погляди на той самий предмет, навести аргументи «за» і «проти» в їх обговоренні тощо)	10	Учень/учениця складає діалог за проблемною ситуацією, демонструючи належний рівень мовленнєвої культури, вміння формулювати думки, обґрунтовуючи власну позицію, виявляє готовність уважно і доброзичливо вислухати співрозмовника, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; додержується правил мовленнєвого етикету; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу звичайно відповідає нормам, проте за одним з критеріїв можливі певні недоліки.
	11	Учень/учениця складає діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми (або ж самостійно визначає проблему для обговорення), переконливо й оригінально аргументує свою позицію, зіставляє різні погляди на той самий предмет, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, виявляє повагу до думки іншого; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу відповідає нормам.

Закінчення додатку А

1	2	3
	12	<p>Учень/учениця складає глибокий за змістом і досконалий за формою діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми (або ж самостійно визначає проблему для обговорення), демонструючи вміння уважно і доброзичливо вислухати співрозмовника, коротко, виразно, оригінально сформулювати свою думку, дібрати цікаві, влучні, дотепні, переконливі аргументи на захист своєї позиції, у тому числі й з власного життєвого досвіду, зіставити різні погляди на той самий предмет; здатний/здатна змінити свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; додержується правил поведінки й мовленнєвого етикету в розмові.</p>

Критерії оцінювання читання вголос

Рівень	Бали	Характеристика читання
1	2	2
Початковий (Бали цього рівня одержують учні/учениці, які читають дуже повільно, припускаються значної кількості помилок у структуруванні тексту і речення, прочитанні і вимові слів, інтонуванні речень)	1	Учень/учениця читає, не зв'язуючи слова між собою інтонаційно, не відділяючи одне речення від іншого, припускається значної кількості помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє в багатьох випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови; швидкість читання в кілька разів нижча за норми.
	2	Учень/учениця читає, відриваючи окремі слова одне від одного, не завжди відділяє одне речення від іншого; припускається помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє в багатьох випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови; швидкість читання складає орієнтовно третину від норми.
	3	Читання характеризується певним рівнем зв'язності, який проте ще недостатній, як і темп, що наближається до половини норми. Допускається ще велика кількість помилок різного характеру.
Середній (Бали цього рівня заслуговують учні/учениці, які читають зі швидкістю, що наближається до норми, поділяючи текст на речення, пов'язуючи слова в реченні між собою, але читають не досить плавно і виразно, припускаючись помилок в інтонуванні, вимові тощо)	4	Учень/учениця читає, зі швидкістю, що дещо перевищує половину норми, поділяючи текст на речення, але припускається значної кількості помилок в інтонуванні речень різних типів; у поділі речень на смислові частини, неправильно ставить логічний наголос; припускається орфоепічних помилок; читання не досить плавне.

Продовження додатку Б

1	2	3
	5	Учень/учениця читає зі швидкістю, що наближається до норми, в основному правильно інтонуючи кінець речення, але припускається помилок у поділі речень на смислові частини, логічному наголошуванні слів, а також в інтонуванні речень певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); припускається орфоепічних помилок; читання не досить плавне.
	6	Учень/учениця читає зі швидкістю, що відповідає нормі, правильно інтонуючи кінець речення, логічно наголошуючи слова, але робить окремі помилки в поділі речень на смислові частини та в інтонуванні речень певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); припускається орфоепічних помилок; читання не досить плавне.
Достатній (Бали цього рівня заслуговують учні/учениці, які читають плавно, з належною швидкістю, правильно інтонують речення і поділяють їх на смислові відрізки, але припускаються певних недоліків за деякими критеріями(вираження авторського задуму, виконання комунікативно-го завдання; норм орфоепії, дикції)	7	Учень/учениця читає зі швидкістю в межах норми, у цілому плавно, правильно інтонуючи речення певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу), роблячи логічні наголоси; поділ речення на смислові відрізки в цілому логічно правильний, але цей поділ не пристосований до особливостей слухацької аудиторії; емоційне забарвлення тексту в читанні відсутнє; є орфоепічні помилки.

Продовження додатку Б

1	2	3
	8	Учень/учениця читає швидко, плавно, досить правильно інтонуючи речення певних синтаксичних структур, роблячи логічні наголоси; поділ речення на смислові відрізки логічно правильний, але не завжди пристосований до особливостей слухацької аудиторії; темп, тембр, гучність читання не пов'язані з певним комунікативним завданням; емоційне забарвлення тексту наявне, але воно не виявляє авторського задуму; є орфоепічні помилки.
	9	Учень/учениця читає швидко, плавно, правильно інтонуючи речення різної синтаксичної будови; поділ речення на смислові відрізки та логічне наголошування слів правильні, але в окремих випадках темп, тембр, гучність читання не пов'язані з відповідним комунікативним завданням; емоційне забарвлення недостатньо виявляє авторський задум; можуть бути орфоепічні помилки.
Високий (Бали цього рівня заслуговують учні/учениці, які читають плавно, швидко, правильно інтонують речення і поділяють їх на смислові відрізки; добре відтворюють авторський задум, стильові особливості тексту, розв'язують комунікативне завдання; читають орфоепічно правильно, з гарною дикцією)	10	Учень/учениця читає виразно, з гарною дикцією; інтонація (поділ речень на смислові частини, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, тембр, темп, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту, але в читанні можуть бути окремі недоліки(наприклад, недостатньо враховано комунікативне завдання, особливості слухацької аудиторії), незначні орфоепічні огріхи.

Закінчення додатку Б

1	2	3
	11	Читання учня/учениці цілком відповідає усім зазначеним вище критеріям (глибоке проникнення у зміст прочитаного, бездоганне дотримання орфоепічних, інтонаційних норм, виразна передача авторського задуму, стильових характеристик тексту, врахування комунікативного завдання, особливостей слухацької аудиторії).
	12	Учень/учениця читає винятково виразно, з гарною дикцією; глибоко й тонко відтворюючи емоційне забарвлення, авторський задум, стильові характеристики тексту; вміло виконує комунікативне завдання, визначене вчителем або самостійно.

Критерії оцінювання письмових переказів / творів / есе

Бали	Рівні навчальних досягнень учнів	Мовне оформлення		Змістові помилки
		орфогр., пункт. помилки	лекс., грамат., стиліст.	
1	2	3	4	5
Початковий рівень				
1	Побудованому учнем/ученицею тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи	15-16 і більше	13 і більше	Окремі речення
2	Побудоване учнем/ученицею висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення	13-14	12	Окремі фрагменти
3	Учневі/учениці слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлювання	11-12	11	Менше ½ норми
Середній рівень				
4	Висловлювання учня/учениці за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, ґрунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізняватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, більше має використовуватися авторська лексика	9-10	9	7
5	За обсягом робота учня/учениці наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення, має бути увіражена основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим	7-8	8	6

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
6	За обсягом висловлювання учня/учениці сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але учневі ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5-6	7	5
Достатній рівень				
7	Учень/учениця самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, вдало добирає лексичні засоби, але ще має вдосконалити вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку	4	6	4
8	Учень/учениця самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлювання, загалом ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи	3	5	3
9	Учень/учениця самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; вдало добирає лексичні засоби, проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати власну позицію і належно її аргументувати	1+1 (негруба)	4	2
Високий рівень				
10	Учень/учениця самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності тексту	1	3	1

Закінчення додатку В

1	2	3	4	5
11	Учень/учениця самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1 (негруба)	2	-
12	Учень/учениця самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю та різноманітністю, стилістичною довершеністю	-	1	-

**Критерії поурочного оцінювання на уроках
української та зарубіжної літератури**

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
<i>1</i>	<i>2</i>
	Початковий рівень
1	Учень/учениця на елементарному рівні відтворює матеріал, називаючи окремий літературний факт або явище (автора й назву твору, окремих літературних персонажів тощо)
2	Учень/учениця розуміє навчальний матеріал і може відтворити фрагмент з нього окремим реченням (називає окремі факти з життя і творчості письменника, головних персонажів твору, упізнає за описом окремого персонажа твору, упізнає, із якого твору взято уривок тощо)
3	Учень/учениця розуміє навчальний матеріал і за допомогою вчителя дає відповідь у формі висловлювання (відтворює зміст у певній послідовності, називає на репродуктивному рівні жанр твору, упізнає літературний факт за описом або визначенням)
	Середній рівень
4	Учень/учениця має уявлення про зміст твору, може переказати незначну його частину та з допомогою вчителя визначає основні сюжетні елементи, на репродуктивному рівні відтворює фактичний матеріал
5	Учень/учениця знає зміст твору, переказує окрему його частину, знаходить у тексті приклади відповідно до сформульованого завдання, висловлює оцінювальне судження і доводить його одним-двома аргументами, завершує відповідь простим узагальненням, дає визначення літературних термінів
6	Учень/учениця знає зміст твору, може переказати значну його частину, з допомогою вчителя виділяє головні епізоди, уміє формулювати думки, називає риси характеру літературних героїв, встановлює окремі причиново-наслідкові зв'язки, дає визначення літературних термінів з прикладами
	Достатній рівень
7	Учень/учениця володіє матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим учителем зразком, наводить окремі приклади з тексту
8	Учень/учениця володіє матеріалом, за зразком аналізує текст, виправляє допущені помилки, добирає докази на підтвердження висловленої думки, застосовує відомі факти, поняття для виконання стандартних навчальних завдань

1	2
9	Учень/учениця володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, застосовує теорію в конкретних ситуаціях, демонструє правильне застосування матеріалу, складає порівняльні характеристики, добирає аргументи на підтвердження власних міркувань
Високий рівень	
10	Учень/учениця володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, виявляє початкові творчі здібності, самостійно оцінює літературні явища, працює з різними джерелами інформації, систематизує, узагальнює та творчо використовує дібраний матеріал
11	Учень/учениця на високому рівні володіє матеріалом, вміннями й навичками комплексного аналізу художнього твору, використовує засвоєні факти для виконання нестандартних завдань, самостійно формулює проблему й вирішує шляхи її розв'язання, висловлює власні думки, самостійно оцінює явища літератури й культури, виявляючи власну позицію щодо них
12	Учень/учениця вільно володіє матеріалом та навичками текстуального аналізу літературного твору, виявляє особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь на нестандартні ситуації, має схильність до літературної творчості

**Критерії оцінювання виразного читання напам'ять
художніх творів (за О.О. Ісаєвою)**

Бали	Критерії оцінювання
	Початковий рівень
1	Учень/учениця монотонно читає напам'ять лише окремі фрази художнього тексту.
2	Учень/учениця невиразно читає напам'ять невеличкий фрагмент рекомендованого для вивчення твору.
3	Учень/учениця читає напам'ять недостатній за обсягом уривок твору зі значною кількістю фактичних мовленнєвих помилок.
	Середній рівень
4	При читанні напам'ять твору учень/учениця допускає значну кількість помилок різного характеру.
5	Учень/учениця читає вивчений напам'ять твір зі значними змістовими неточностями, порушенням правил техніки мовлення.
6	Учень/учениця читає напам'ять художній твір з окремими орфоепічними та змістовими огріхами.
	Достатній рівень
7	При читанні напам'ять твору учень правильно, чітко передає зміст твору, але виконує його невиразно, монотонно.
8	Вивчений напам'ять твір учень/учениця читає з окремими декламаційними огріхами.
9	Учень/учениця виразно читає напам'ять вивчений твір, але час від часу допускає змістові неточності.
	Високий рівень
10	Учень/учениця виразно, без помилок та неточностей, декламує твір напам'ять.
11	Вивчений напам'ять твір учень/учениця декламує, виявляючи індивідуальне розуміння тексту, своє ставлення до прочитаного.
12	Читання напам'ять твору учнем/ученицею відзначається високим рівнем артистизму, мовленнєвої вправності. Учень/учениця виявляє особисте ставлення до прочитаного, може сформулювати і висловити своє «надзавдання» (мету) читання твору.

План-конспект сучасного уроку української мови (5 клас)

Тема. Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова

Тип уроку: комбінований.

Мета: формувати в учнів уміння розпізнавати однозначні й багатозначні слова, визначаючи їх лексичне значення, сприяючи вихованню культури роботи з текстом та його складовими.

Завдання: актуалізувати поняття: «лексичне значення», «однозначні слова» та «багатозначні слова»; узагальнити знання учнів про лексичне значення слова; закріплювати навички визначати лексичне значення слів за допомогою тлумачного словника; навчити розрізняти омоніми від багатозначних слів; обґрунтовувати важливість бережного ставлення до мови; формувати компетентність спілкуватися рідною мовою, соціальну, громадянську компетентності; виховувати повагу до рідної мови, до традицій своєї країни.

Методи: пояснювально-ілюстративні (бесіда, розповідь, пояснення); інструктивно-репродуктивні (робота із тлумачним словником); дослідницькі (самостійне виконання практичних завдань).

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 07.10.2022).

2. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://cutt.ly/iBhIxSe> (дата звернення: 15.09.2022).

3. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова : підруч. для 5 кл. закл. загальн. середн. освіти / Н. Голуб, О. Горошкіна. URL: <https://cutt.ly/5BhzKKt> (дата звернення: 07.10.2022)

4. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 / Н. Голуб, О. Горошкіна. URL: <https://cutt.ly/vZdasgK> (дата звернення: 10.07.2022).

5. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа». 2006. 832 с.

Обладнання: підручник, мультимедійний комплект

Епіграф до уроку:

Мова – це наша національна ознака,
в мові – наша культура, сутність
нашої свідомості
Іван Огієнко

Структура уроку

I. Організація класу, мотивація здобувачів освіти, повідомлення теми, мети і завдань уроку.

II. Перевірка, оцінка й корекція засвоєних раніше знань, навичок і вмінь.

III. Відтворення і корекція опорних знань учнів.

IV. Сприймання і осмислення, узагальнення і систематизація учнями нових знань.

V. Підсумки уроку, повідомлення домашнього завдання.

Хід уроку

I. Організація класу, мотивація здобувачів освіти, повідомлення теми, мети і завдань уроку.

Учитель. Уже дзвінок нам дав сигнал:

Працювати час настав.

Тож і ми часу не гаймо,

Роботу швидше починаймо.

1.1. Вправа «Подарунок» (5хв.)

Мета: вчити учнів робити приємне одне одному, формувати згуртованість.

Один учасник за допомогою міміки й жестів показує що він «дарує» наступному учаснику. Учасник, який «отримав подарунок» відгадує, що це дякує за подарунок і «робить подарунок» наступному і т.д. Після завершення вправи вчитель ставить запитання.

– Які враження від запропонованої вправи?

– Чи сподобались вам «подарунки»?

– Приємніше отримувати чи дарувати подарунки?

1.2. Робота із епіграфом.

Прочитайте слова Івана Огієнка, запишіть їх у зошит.

Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості (Іван Огієнко).

Як ви зрозуміли слова? Чи погоджуєтеся із думкою автора?

На сьогоднішньому уроці ми спробуємо довести, що мова є, уже ж таки, державним символом України та чинником етнокультурної ідентичності.

Прочитай текст. Підкресли слова, терміни, що для тебе нові та, можливо, не зрозумілі. З'ясуй їх значення за Академічним тлумачним словником української мови.

Етнос – спільнота, у яку люди об'єднані уявленнями про спільне походження та наявністю культурної спільності – мови, звичаїв, міфів, епосу.

Етнос (від дав.-гр. ἔθνος – народ) – стійке соціальне угруповання людей, що виникло впродовж тривалого історичного розвитку на певній території, де люди мають власну біологічну складову (раса, спільне походження), мову, культуру, усвідомлення власної єдності та відмінності від інших.

Важливі умови формування етносу – спільність мови та території (батьківщини). Але й територіально роз'єднані групи одного етносу можуть тривалий час зберігати свою національну самобутність, яка виражається у звичаях, народному мистецтві, релігії, нормах поведінки, обрядах, специфічних нормах господарського життя тощо.

Ідентичність – термін має кілька значень. Громадянська ідентичність – це невід’ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, і відчутті належності до певної спільноти – з іншого.

Етнокультурна ідентичність – це усвідомлення своєї належності до певної етнічної спільноти, усвідомлення себе представником певного етносу.

Сучасна українська мова налічує, згідно зі словником Національної академії наук України, близько 256 тисяч слів і належить до мов, які сьогодні успішно розвиваються. Українська мова – одна з найрозвиненіших серед понад трьох тисяч мов світу (За словниковими статтями Вікіпедії та Сучасного тлумачного словника української мови / за заг. ред. доктора філол. наук, проф. В.В. Дубічинського).

1.3. Вправа «Асоціативний куц»

Які асоціації у вас викликає слово Україна?

Як ви думаєте, чому в кожного із вас виникали різні слова-асоціації під час виконання вправи? Прокоментуйте свою відповідь.

Чи можемо ми сказати, що всі наведені слова об'єднують нас у народ?

Таким чином, можемо зробити висновок, що рідна мова відіграє важливу роль для національної самоідентичності.

1.4. Спільне визначення мети уроку.

Підсумовуючи все сказане вище, якою ж, на вашу думку, може бути тема нашого уроку? Продовжіть речення:

На уроці я / ми дізнаємося... .

Ми будемо обговорювати... .

Ми з'ясуємо й переконаємося... .

Мені цікаво буде дізнатися про... .

II. Перевірка, оцінка й корекція засвоєних раніше знань, навиків і вмінь.

2.1. Виконайте вправу 10, стор. 9 (за підручником).

III. Відтворення і корекція опорних знань учнів.

3.1 Робота із медіа текстом. Послухайте «Гімн українській мові» у виконанні тріо «Крайня хата». Обговорення тексту пісні.

– Поділіться враженнями від прослуханої композиції.

– Чому, на вашу думку, пісня має таку назву?

– Яка основна думка пісні?

– Назвіть державні символи, що були представлені у відео. Що означає кольорова гама на прапорі? Яке слово зашифроване в гербі?

– Чи відносите ви рідну мову до державних символів? Свою відповідь обґрунтуйте.

3.2 Вправа «Пригадаймо».

– Що називаємо лексичним значенням слова?

– За якою ознакою слова поділяють на однозначні й багатозначні?

– Які слова є однозначними?

– Які слова називають багатозначними?

IV. Сприймання і осмислення, узагальнення і систематизація учнями нових знань.

4.1. Робота зі схемою.

Ознайомтеся із опорною схемою. Визначте для себе ключові поняття. Із поданою інформації з'ясуйте, що для вас вже відоме, а що нове?

4.2. Опрацюйте інформацію та згадайте вивчену в попередніх класах, підготуйте усну розповідь про однозначні слова.

Однозначні слова:

1) назви людей (за національністю, професією тощо): сумчанин, аптекар, українка;

- 2) назви конкретних предметів: шафа, олівець;
- 3) назви рослин: жоржина, материнка;
- 4) числівники: двоє, дев'ять;
- 5) назви місяців і днів: жовтень, середа;
- 6) деякі прикметники: морський, учорашній;
- 7) наукові терміни: префікс, ромб.

4.3. Вправа «Новина дня». Прочитайте текст. Що ви дізналися про виникнення нових значень того самого слова? Чи можете навести власні приклади слів із кількома значеннями?

Лексичний запас мови збагачується не лише новими словами, а й появою нових значень в уже наявних у мові слів. Наприклад, спочатку слово *умілець* означало «той, хто добре знає свою справу, володіє умінням; вправний майстер», а згодом набуло нового значення: «спритна людина, що вміє вдало використовувати обставини». Поява нових значень слів важлива для мови та її носіїв: це дає змогу, використовуючи ту саму кількість слів, за допомогою їх сказати значно більше, висловитися ясніше, образніше.

4.4. Вправа «Фантазер». Запишіть прикметник «свіжий». Виконайте послідовно такі дії:

- назвіть асоціації, що викликає у вас це слово;
- доберіть до нього якомога більше іменників;
- порівняйте, якого значення слово набуває в поєднанні з різними словами;
- зробіть висновки щодо кількості значень цього прикметника і звірте їх зі словником (QR-код до Академічного тлумачного словника української мови розміщений у завданні 4.1.).

4.5. Вправа «Творче моделювання». Подані слова розподіліть у два стовпчики. Із виділеними словами складіть словосполучення так, щоб показати всі можливі лексичні значення.

Однозначні слова	Багатозначні слова

Лікар, *стіна*, важкий (-а, -е, -і), сосна, дуб, *лінія*, голова, іти, *полотно*, вишня, вівторок, поле, шафа, солодкий (-а, -е, -і), *крило*, морський, інструкція.

4.6. Гра «Пазл». Прочитайте групи поданих слів. Чи можна їх вважати реченням? Складіть із цих слів речення і запишіть їх. Підкресліть багатозначні слова. Обґрунтуйте свій вибір за зразком.

Зразок: солодкий – пиріг, сон, поцілунок.

1. Рана, зле, ніколи, загоїться, слово. 2. Мудрості, мало, багато, де, слів, там. 3. Зложиться, слова, до, мова, слово. 4. Птицю, мові, а, пір'ю, по, пізнати, по, людину. 5. Своєму, господарем, будь, слову. 6. Паном, бути, слово, треба, мовивши, йому.

Визначте тематику прислів'їв та приказок. Чи погоджуєтеся ви, що вони ввібрали в себе мудрість народу? Свою думку обґрунтуйте.

Який вислів найбільше імпонує? Чи будете керуватися ним у житті?.

4.7. Мовленнєвий практикум. Складіть зі словами речення, запишіть їх у зошит.

Відкривати змагання, таємницю, рахунок, закон фізики, комусь на щось очі, душу.

Відчиняти двері, вікна, ворота, будинок.

Розгорнути книгу, зошит, газету.

4.8. Чи вживаєте ви у своєму мовленні прикметник «крутий»? У якому значенні? Зверніться до тлумачного словника (QR-код до Академічного тлумачного словника української мови розміщений у завданні 4.1.) і з'ясуйте, яке первинне значення цього слова й скільки загалом значень воно має. Доберіть приклади з кожним значенням і запишіть у зошит.

4.9. Прочитайте й запишіть речення. Підкресліть багатозначні слова. Обґрунтуйте свій вибір. Яких слів, на вашу думку, в українській мові більше – однозначних чи багатозначних? Чому?

1. На кручах київських бузок під вітром закипає (М.Луків). 2. Достигле літо капає дощем (О. Дриль). 3. Все горіло, і я горів у роботі (М. Дочинець). 4. Світанок проходить крізь відчинене вікно й оселяє в серці мрії (В.Чорней). 5. Сьогодні по обіді поштар із запізненням приніс свіжі листи (В. Гук). 6. Зима обіцяла бути суворою. Повітря дзвеніло мовчанням (Н. Доляк). 7. Світанком свіжим – привітався день. Мороз на склі залишив телеграму... (В. Юрчишин).

4.10. Прочитайте виразно текст.

– А ось найкраще у світі мереживо, – тихо мовив батько. І показав рукою нагору, де крони дерев переплітаються з небом чи, може, то небо впліталось в них, хтозна. Та так чи так, а це зелено-блакитне мереживо існувало. І батько всміхався, і досить було придивитися, щоб побачити, як ліс і далі невпинно плете його, мов великий гомінкий верстат.

Батько стояв невимушено, говорив, і мова його линула вільно й жваво:

– А онде, прислухайтесь, за тими деревами – там гурчить справжній водоспад пташиного щебетання (За Р. Бредбері).

– Назвіть образи, що намалювала уява батька. У якому значенні вжито слова «мереживо» і «водоспад»?

– З'ясуйте інші значення цих слів.

– А з чим у вашій уяві асоціюється мереживо?

– Опишіть картину природи, що постала у вашій уяві після прочитання тексту.

4.11. Бліц-опитування

– Яких слів більше – однозначних чи багатозначних?

– Як реалізується кожне значення багатозначного слова?

– Де частіше вживають однозначні, а де – багатозначні слова?

– Як уява людини сприяє виникненню нового значення слова?

– Чи погоджуєтеся ви з висловом Івана Огієнка, що був епіграфом нашого уроку? Обґрунтуйте свою відповідь.

V. Підсумки уроку, повідомлення домашнього завдання.

Відомий філософ Вольтер стверджував, що чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя.

5.1. Вправа «Трибуна думок»

Вивчаючи рідну мову, я дізнаюся про

Вивчаючи рідну мову, я розширюю

Вивчаючи рідну мову, я збагачую

Тема уроку корисна тим, що... .

Найбільше зацікавило завдання... .

Найскладніше було виконати..., оскільки... .

Найбільш несподіваним для мене було... .

Я навчився / навчилася... .

5.2.. Складіть хмару слів на тему «Українська мова», за допомогою програми WordArt.

5.3. Уважно роздивіться історико-етнографічну карту України. З'ясуйте, у якому регіоні ми живемо. Поміркуйте, чи є у вас родичі, друзі, знайомі з інших регіонів. Що, на вашу думку, об'єднує мешканців усіх регіонів. У чому ми схожі й які є відмінності.

Свою відповідь сформулюйте у формі есе на тему «Мова – визначальна ознака нації». У разі потреби, ознайомтеся з інструкцією щодо написання есе.

Редактор: І.В. Удовиченко

Укладач: О.В. Кононенко

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Методичний посібник для вчителів
закладів загальної середньої освіти

5-6 класи (адаптаційний цикл)
Нової української школи

Комп'ютерний набір, верстка: О.В. Кононенко
Технічний коректор: О.П. Сердюк

Підп. до друку 01.11.2022 р.

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк.арк. 4, 38
Тираж 300 прим.

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 5
тел/факс: 8(0542)33-40-67
e-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua